

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YENİÇAĞ TARİHİ BİLİM DALI

**19. YÜZYILIN İLK ÇEYREĞİNDE ŞER'İYYE SİCİLLERİ VE
TEREKE DEFTERLERİNE GÖRE MEDİNE-İ AYINTAB'IN
İKTİSADİ VE İÇTİMAİ DURUMU**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

63271

TEZ DANIŞMA
Yrd. Doç. Dr. A. Ender GÖKDEMİR

HAZIRLAYAN
Ahmet YILMAZ

ANKARA 1997

KISALTMALAR

- A. g. b. : Adı geçen belge
A. g. e. : Adı geçen eser
A. g. m. : Adı geçen makale
A. g. madd : Adı geçen madde
A.Ü.D.T.C.F.D. :Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih, Coğrafya Fakültesi
Dergisi.
B. : Belge
Bkz : Bakınız
C. : Cilt
Çev. : Çeviren
Gös. Yer : Gösterilen Yer
H. : Hicri
M. : Miladi
Haz. : Hazırlayan
İ. A. : İslam Ansiklopedisi
İ. Ü. E. F. D . : İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi
S. : Sayfa
T. A. D. : Tarihi Araştırmalar Dergisi
T. T. K. B. .:Türk tarih Kurumu Basımevi
V. r. :Varak. Dipnotlarda "Vr" kısaltmalarından sonra gelen
rakam varak numarasını, bu rakamın sağındaki harfde
belgenin varak üzerindeki yerini göstermektedir.
Mesela:5a. sekiz numaralı varanın a yüzünü ifade
etmektedir.

ÖNSÖZ

Osmanlı Devleti'nin, idari, içtimai ve iktisadi bünyesinin anlaşılabilmesi için çeşitli çalışmalar yapılmış, bu konuda araştırmacıların en büyük dayanakları ise her çeşit evrak ve kayıt, tahrir defterleri, Şer'iyye Sicilleri ve Tereke defterleri olmuştur. Bu belgeler sayesinde Osmanlı toplumun sosyo-ekonomik ve kültürel yapıları hakkında bilgi edinebilmekteyiz.

Bizde incelememizde, Antep kazasına ait 136, 137, 139, 141 nolu Şer'iyye Sicil Defterleri sayesinde 19. yy'ın ilk çeyreğinde şehrin idari, iktisadi ve içtimai yapısını incelemeye çalıştık. İncelediğimiz belgelerin çoğu idari yapı ve vakıfnameler hakkında olup iktisadi ve içtimai hayat hakkında geniş bir inceleme yapamadım. Bundan dolayı idari ve vakıfnameler konulu çalışmam tezimin ağırlığını teşkil etti.

Çalışmamın birinci kısmında Osmanlı hukuk sistemi hakkında kısa bir bilgi verdikten sonra, Osmanlı tereke sistemiyle, İslam tereke sisteminin karşılaştırmasını yapıp, tereke defterlerinin önemi hakkında bilgi vermeye çalıştım.

İkinci kısımda İdari birimler, Antep nahiyeleri bu nahiyelere bağlı köyler yine merkeze bağlı mahalleler hakkında bilgi içermektedir.

Üçüncü kısımda ise, Antep kazasında ziraat, ticaret, vergiler ve para ve hareketleri başlıkları altında bölgenin iktisadi yapısını incelemeye çalıştım.

Dördüncü bölüm'de Antep'in aile yapısı, azınlıkların durumu ve özellikle geniş bir biçimde vakıfnameler hakkı bilgi vermeye çalıştım.

Bu çalışmalar sırasında kıymetli vakitlerini ayırarak yardımlarını esirgemeyen muhterem hocam Yrd. Doç. Dr. Ahmet Ender Gökdemir'e belgeleri okumamda yardımcı olan 1987 Dünya tefsir birincisi Gaziantep Tahtani Camii imamı Abdülhakim Ataç'a teşekkürlerimi bir borç bilirim.

Ahmet YILMAZ

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖZET

SUMMARY

KISALTMALAR..... i

ÖNSÖZ..... ii

GİRİŞ..... 1

KAYNAKLAR VE ARAŞTIRMALAR..... 10

A) KAYNAKLAR (ŞER'İYYE SİCİLLERİ)..... 10

I- Gaziantep Şer'iyye Sicilleri 13

II- 136, 137, 139, 141 nolu Şer'iyye Sicilleri..... 14

B) GAZİANTEP ÜZERİNE YAPILAN ARAŞTIRMALAR..... 18

I. BÖLÜM

OSMANLI HUKUK SİSTEMİ 19

A) İSLÂM HUKUKUNA GÖRE TEREKE 21

B) OSMANLI HUKUKUNA GÖRE TEREKE..... 27

C) TEREKE DEFTERLERİNİN ÖNEMİ 30

II. BÖLÜM

İDARİ TEŞKİLAT..... 32

A) HALEP EYALETİ VE AYINTAB KAZASI..... 32

B) İDARİ BİRİMLER..... 33

I- G. Antep Kazasına Bağlı Nahiyeler 33

II- Tel-Başer Nahiyesine Bağlı Köyler 35

III- Nehr ül Cevaz Nahiyesine Bağlı Köyler..... 38

C) G. Antep'e Bağlı Mahalleler..... 40

III. BÖLÜM

İKTİSADİ HAYAT..... 43

A) ZİRAAT..... 43

B) TİCARET..... 46

C) VERGİLER.....	49
I) Mahsüllerden Alınan Vergiler	49
II) Bağlar (Kurum) Vergisi.....	51
III) Salariye.....	51
IV) Diğer Vergiler	52
V) Bâd-i Hevâ.....	53
VI) Olağan Üstü Hallerde Alınan Vergiler	54
D) PARA VE FİYAT HAREKETLERİ	55

IV. BÖLÜM

SOSYAL HAYAT	62
A) 19. Yüzyılın İlk Çeyreğinde Antep Aile Yapısı	62
B) G.Antep'teki Gayri Müslim (Azınlık)'lerin Durumu.....	64
C) Gaziantep'teki Vakıfnameler.....	65
SONUÇ	72
KAYNAKÇA	74
EKLER.....	84

GİRİŞ

Osmanlı kaynaklarında geçen adı ile “Ayıntab”, bugün kullanılan şekliyle Antep. (1921 senesinde verilen “Gazi”lık ünvanı ile Gaziantep) güneydoğu Anadolu'nun en büyük vilayeti olup, Fırat Nehrine karışan Sacur çayının yukarı kollarından Ayınleben Deresinin üzerinde buluşup, Fırat nehrine 55, Halep şehrine ise 100 Km. mesafededir. Halep şehrinin Kuzeyinden itibaren gittikçe yükselerek devam eden yaylanın (Antep yaylası)merkezi bir mevkiinde deniz seviyesinden ortalama 900m. yükseklikte, engebeli bir arazide tepeler üzerine kurulmuştur.¹ Antep şehri ve hususiyetleri ile iskâna çok uygun yerler olarak bilinmektedir. Gaziantep'in çok eski ve köklü bir tarihi vardır.

Umumiyetle ilk çağa ait belli başlı kaynak ve tetkiklerde Antep ismi yer almakla beraber Antep'in 12 km. Kuzeyinde, Antep - Maraş yolu üzerindeki Dülük'ün ismine sık sık tesadüf edilmektedir. Zirâ, antik devirlerde iktisadi ve siyasi bütün faaliyetlerin kesit bir şekilde devam ettiği bilinen Kuzey Suriye ile Mezopotamya'yı Orta Anadolu'ya bağlayan yolların geçtiği yerler o devirlerde Dülük bölgesi idi.²

Şimdi ki Dülük diye bilinen yere tarihte Asuriler “Babigü”, “Bilaphi”, “Doluk” Yunan ve Romalılar “Dolichenus”,“doulichia”, “doliche”,³ Bizanslılar ise “Tolonbh” demekteydiler.

¹ ÖZDEĞER Hüseyin-Gaziantep livası C. 1. 1988 S. 1-2

² GÜZELHAN Mustafa-Ayıntab Tarihinden Notlar 1959 G.Antep

³ ROMSAY, Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası trc. Mihri Pektaş S. 307-309

M. Ö. 1800-1200 yıllarına kadar hüküm süren Hitit Devleti'nin sınırları Dülük ve bölgesini de içine almaktaydı. Zamanla Hitit Devletinin yıkılmasıyla Dülük, Hitit Sakçagözü şehir Devletine dahil olmuştur.

Suriye'nin Kuzeyinde kurulan bu Hitit şehir devletleri zamanla kuvvetlenip sınırlarını genişleten Asur Devleti'nin hakimiyetine geçmiştir⁴.

M. Ö 618-612 yıllarında Medya kralı Kiyaksar'ın Asurları mağlup edip Ninova'yı almasıyla Dülük bölgesi İran'da saltanat değişikliğine rağmen uzun müddet yine İranlıların nüfus bölgesinde kaldı. M. Ö. 334 yıllarında Asya seferine girişen Büyük İskender, İssus Savaşını kazanmasıyla Dülük ve bölgesini de sınırları dahiline aldı. M. Ö. 190 yılların da Dülük'e Roma, M. S. 395'ten itibaren de Bizanslılar hakim oldular.

Bizans Devleti sınırları içinde Dülük ve bölgesi Bizans'ın Arap sınır bölgesinin mühim bir bölümü teşkil etmekte idi. Uzun süre bu sınır bölgesinde Araplarla Bizanslılar arasında mücadeleler devbâm etmiştir. Öyle anlaşılıyor ki Bizans idaresi döneminde Antep Kalesi inşa edilmiştir⁵. Bu kalenin inşasından sonra Antep şehri de bu suretle tarih sahnesine girmiştir. (Kale I. Justinianus'un saltanatı devrinde(527-565) inşa edilmiştir.)

Kaynaklarda Antep İsmine, "Hantab", "Entab", "Hatab", "Ayıntab" şeklinde rastlamaktayız.

⁴ KINAL, Firuzan. Eski Anadolu Tarihi. s. 242

⁵ SEVGEN, Nazmi, Anadolu Kaleleri I. s. 125

İslamiyetin yayılma döneminde Halife Ömer zamanında Suriye fetihleri sırasında Ebu Ubeyde Yermük'te Bizanslı'ları yenince İlyas Bin Ganem tarafından Membic-Dülük(Antep) İslam topraklarına dahil edilmiştir.

Selçuklular döneminde bölgede fetih hareketlerine girişilmiş, Hitelum, Alparslan tarafından görevlendirilen Gümüştekin Afşin ve Ahmed Şah, Türkmen kuvvetleri ile 1066-67 yılında Murad ve Dicle Nehirleri havzasıyla, Harran, Rakka ve Suruç bölgelerine hakim olduktan sonra Fırat'ı geçmek Nizip ve Adıyaman taraflarını da ellerine geçirdiler⁶.

Yine Afşin, Türkmenlerden meydana gelen kuvvetleri ile Fırat'ı geçerek Antep ve çevresinde Türk hakimiyetini katileştirdi. 1084 yılında ise buralar Süleyman Şah'ın idaresine geçti. Ancak Haçlı seferleri sonucunda buralar tekrar Bizans idaresine geçtiyse de 1150 yılında Sultan Mesut ve oğlu Kılıç Arslan Antep ve çevresini tekrar Türk hakimiyeti altına aldılar. Ancak Antep Selçuklu Sultanları arasındaki çekişmeden nasibini almış ve sık sık el değiştirmiştir.

Bütün yakın-doğuyu tehdit eden Moğol kumandanı Boycu Noyan 1258'de kuvvetleri ile güneye kadar inerek Elbistan ve havalisini işgal etmiş, ertesi sene de Suriye seferi esnasında Antep, Moğolların eline geçmişti⁷.

Diğer yandan Mısır'a hakim olan Memlûkluların Sultanlarından Kutuz Moğollarla mücadeleye girişerek 1260 yılında ayrı Colutta onları mağlup

⁶ TURAN, Osman. Selçuklular Tarihi ve Türk İslam Medeniyeti

⁷ KÖYMEN, Altay. Selçuklular Devri Türk Tarihi s. 260-261

ederek, Halep ve Antep bölgesini Memlûklu Devleti sınırlarına katmıştı. Ancak İlhanlı-Memlûk çekişmesi uzun süre devam etmiş, bu mücadeleden Memlûklu Devleti galip ayrılmıştır. Bu suretle Kuzey Suriye bölgesi kesin şekilde Memlûkluların sınırları içinde kalmıştır⁸.

Bundan sonra Antep ve bölgesi Memlûklu Sultanlığı ile Dulkadiroğulları arasındaki çekişmeye sahne oluyordu. Karacabey, Dulkadirli Beyliği'nin sınırlarını genişletmek için Memlûklu Sultanlığı içindeki bazı ihtilaflardan da faydalanarak Halep bölgesine devamlı akınlar yapmakta idi. Ancak Halep Valisi Argun'la yaptığı bir mücadeleyi kaybederek idam edilmişti.

Karaca Bey'den sonra Halil Bey, Memlûklülerle mücadele ettiyse de başarılı olamadı. Halil Bey'in yerine geçen kardeşi Suli Beyde Memlûklülerle mücadeleye girişti. Memlûk Devleti'nin içindeki karışıklıklardan faydalanarak Antep ve çevresine sık sık akınlar düzenleyerek şehri yağmaladığı gibi, halka da zulm etmeye başlamıştır. Ancak Halep Valisi Karademirtaş'ın ordusu ile Antep'e doğru geldiği duyulunca Suli Bey Mıntaş muhasarayı kaldırıp Maraş'a çekildiler.

Dulkadiroğullarıyla birleşip Memlûklular arasında Kuzey Suriye üzerindeki hakimiyet mücadelesi devam ederken, bu sıralarda Timur'un da ordusu ile Güneydoğu Anadolu'ya gelerek Mardin'i muhasara ve Diyarbekir'i zapt ettiği görüldü⁹. Bu arada Suli Bey Timur'a itaatini bildirdiği gibi ona da

⁸ UZUNÇARŞILI, İ. Hakkı. Osmanlı Tarihi C. 2. S.267

⁹ AKA, İsmail. Timur ve Devleti. Ankara 1991 s.16.

rehberlik etti. Timur, Antep Kalesini muhasara ettiği gibi şehir halkına da zulm etmişti. Bu arada Dulkadiroğlu'nun ihanetini duyan Berkuk Halep valisinin kumandasında hareket eden büyük bir ordu 1395 senesinde Suli Bey'i ağır bir mağlubiyete uğrattı¹⁰. Bu suretle Kuzey Halep Antep bölgesi yine Memlûk Sultanlığı sınırları içinde kaldı.

Bununla beraber, Antep şehri ve havalisi 1418 senesinde, yeni bir istilaya maruz kaldı. Akkoyunlu Beyi, Kara-Yülük Osman Bey Karakoyunlu topraklarına girerek Mardin'i muhasara edip, civarını yağmalamıştı. Kara-Yusuf'un üzerine gelmesi ile de kaçarak Memlûklu topraklarına girip Halep'e sığındı¹¹. Bunu Müteâkiben Kara Yusuf ve ordusu Antep ve çevresini yağmalamaya başladılar ise de bir süre sonra çekilmek zorunda kalmışlardı.

Fatih'in padişahlığı devrine tesadüf eden, Şahsuvar Bey zamanında ise, Dulkadir beyliği 'nin Memlûklu Sultanlığı ile olan münasebetleri, yeniden alevlendi. Dulkadirli'ler menşe itibarı ile Osmanlılarla Bozok boylarından gelmekle beraber, ayrıca II. Murad zamanında, müstakbel hükümdar II.Mehmed'in (1449) Dulkadiroğlu Süleyman Bey'in kızı Sitti Hatun ile yakın akrabalık tesis edilmişti¹².

Osmanlıların güney-doğu siyasetine uygun olarak Fatih'in yardım ve teşvikleri Dulkadirli'lerin Memlûklu'lar karşısındaki durumunu değiştirmişti.

¹⁰ ALTAY. M-Altay a. g. e. s. 263

¹¹ SÜMER, Faruk-Karakoyunlular. s. 99

¹² TEKİNDAG C. Şehabettin. Fatih Devrinde Osmanlı-Memlûk Münasebetleri. s. 78

Bundan sonra, Dulkadirli-Memlûklü mücadelesine Osmanlı'ların da karışması ile devam edegelen bu münasebetler, Dulkadir Beyliği üzerinde Osmanlı-Memlûklü mücadelesi haline gelerek, Mısır'ın fethine kadar devam etti. Böylece, Antep ve havalisinin de adı bu yeni mücadeleler içinde geçmeye başladı.

Fatih'in yardımıyla Dulkadir Bey'i olan Şahsuvar (1467-1472)Memlûklere karşı başarılar elde ederek 30 mayıs 1468'de Memlûk komutanı Ataberk Emir Özbek'i yenerek Antep dahil Halep'e kadar olan yerlerle Ramazan-Oğullarının birçok şehir ve nahiyelerini dahil ederek namına hutbe okutup, para bastırmıştı¹³.

Fatih'in yardımlarıyla başarılar kazanan Şahsuvar Bey, bundan cesaret alarak müstakil hareket etmeye başladı. Bunun üzerine Memlûklü Devleti Emir Ata Özbek'i Şahsuvar Bey'in üzerine yolladı. Yapılan savaşta Şahsuvar daha önce aldığı yerleri kaybettiği gibi yakalanarak 4 Haziran 1472'de üç kardeşiyle birlikte Kahire'de idam edildi¹⁴.

Şahsuvar Bey'den sonra Antep tekrar Memlûklerin idaresine geçmişti. Memlûk Sultanı Kayıtbey Dulkadiroğlu Şah Budak'ı buraya tayin edilince, Osmanlı Padişahı Fatih Sultan Mehmed' de Dulkadiroğlu Alaüddeve Bozkurt Beyi buraya tayin etti. Bu iki beyin mücadelesinden Şah Budak galip çıktıysa

¹³ TEKİNDAG, M. C. Şahabettin: a.g.e. s. 78-79

¹⁴ TEKİNDAG, M.C:Şahabettin, Memlûk Sultanlığı Tarihine Toplu Bir Bakış. S. 172

da. Fatih'in buraya akın yapacağını duyan Şah Budak kaçmak zorunda kaldı. Böylece 1480 yılında Âlaüddeve Bozkurt Bey beyliğe hakim oldu¹⁵.

Alaüddeve, zamanla Memlûklerin teşviki ile Osmanlı Devletine baş kaldırıncı 22 Haziran 1615 senesinde Turnadağı'nda vukuû bulan savaşta Alaüddeve Bey esir edilerek katledilmiş ve yerine Şahsuvaroğlu Ali Bey tayin edilmekle beraber, bu beylik tamamiyle Osmanlı Devletine tabi bir duruma getirilmiştir.

Dulkadir Beyliği üzerinde bu mücadeleler devam ederken, Antep şehrinin Alaüddeve Bey zamanında da, Dulkadir Beyliğinin hakimiyetinde kaldığı anlaşılmaktadır. Dulkadiroğullarının çok önem verdikleri bu şehir, daha evvelde bir çok defalar imar edildiği gibi, Alaüddeve Bey tarafından da imar edilip, ayrıca kendi adı ile anılan bir cami¹⁶ ile bir maslak (devamlı suyu gelen, büyük su haznesi) inşa ettirmiş, bunların masrafları içinde vakıflar tesis ettirmiştir. Dulkadir Beyliği, Osmanlı himayesi altında Şahsuvar Oğlu Ali Bey'in idaresine verilirken, Memlûklular fırsattan yararlanarak Antep şehrini tekrar işgal etmişlerdi¹⁷.

Osmanlı Devleti ile Memlûklular arasındaki husumet Yavuz döneminde (1512-1520) had safhaya gelmiş ve Yavuz Sultan Selim Memlûklular üzerine sefer kararı almıştı.

¹⁵ UZUNÇARŞILI. İ. Hakkı, Anadolu Beylikleri . S. 172

¹⁶ GÜZELBEY. C. Cahit; Gaziantep Camiler Tarihi . 1984 S. 14

¹⁷ DARKOT, Besim. Ayıntab. İslam Ansiklopedisi . C. 11 S. 66

20 Ağustos 1516 tarihinde Antep'e gelerek üç gün konaklamış, bu suretle Antep şehri Osmanlı Devletine ilhak olmuştu. Bundan sonra 24 Ağustos Mercidabık, 23 Ocak 1517 Ridaniye galibiyetini müteakip Memlûklü Devleti sona ererken bütün toprakları da Osmanlı Devletine geçmiştir¹⁸.

Osmanlı Devletinin idaresine Antep önce Zu'l Kadriya (Maraş) eyaletine bağlı bir sancak merkezi halinde teşkilatlandırıldı. H. 1233 (M. 1818) senesine doğru Hurşit Ahmet Paşa'nın Halep valiliği sırasında, Maraş eyaletinden ayrılarak kaza halinde, Halep eyaletine ilhak edildi.

1913 senesinde ise, müstakil bir sancak oldu. 1924'de vilayet olana kadar bu halde kaldı.¹⁹ Bilindiği üzere 1. Dünya savaşını müteakiben şehir önce İngilizler, daha sonra da Fransızlar tarafından işgal edildi. Kurtuluş Savaşı sırasında Antep, 1 Şubat 1920 tarihinden 7 Şubat 1921 tarihine kadar Şahin Bey'in, Karayılan'ın, Kamil Bey'in öncülüğünde dünya da emsali görülmemiş bir mücadele verdi. Ve bunun sonucunda 8 Şubat 1921 tarihinde T. B. M. M. Tarafından "GAZİ"lik payesine layık görülerek "GAZİANTEP" halini aldı.²⁰

Günümüze gelindiğinde ise, Gaziantep devlet yatırımının hiç olmadığı şehirlerden biridir. Belki de bu hızlı yükselişin sırrı burada. Buna rağmen Gaziantep'li devlete küsmemiş"olsun" demiş "Devletin yapamadığını ben

¹⁸ TEKİNDAĞ, M. C. Şahabettin. a. g. e. S. 34

¹⁹ DARKOT, Fehim. Ayntab İ. A. C. Ü. S. 66

²⁰ YALÇIN, E. Semih. T. C. Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Ankara 1994

yaparım" Gaziantep'li sanayici kendi hastanesini kendisi yapıyor kendi okulunu, organize sanayi bölgesini, alt yapısını kendisi inşa ediyor

Bugün, 1995 ihracatı yaklaşık 800 milyon dolar, beş bin'e yakın küçük ve orta ölçekli işletmesi bulunmakta. Üç binden fazla halı tezgahı bulunmakta olup 20-25 dakikada bir halı üretilmekte, nüfus artış oranı 6. 8 . Bunun %5', çevre illerden gelen göçlerle sağlanıyor. Makarna ihracatında Türkiye'nin ihracatının %60'ını Antep fıstığının tamamını karşılamakta. Ayrıca çuval üretiminin ve ihracatının %60'ını, canlı hayvan ihracatının %95'ini Gaziantep gerçekleştiriyor²¹.

Gaziantep'e Güneydoğu'nun Paris'i diyenler haksız değil. Ancak eksik, Gaziantep bugün çalışkan insanları, gözü pek girişimcileri ile Güneydoğunun Japonyası'dır da...

²¹ Milliyet- 8 Haziran 1996. S. 7

KAYNAKLAR ve ARAŞTIRMALAR

A. KAYNAKLAR (ŞER'İYYE SİCİLLERİ)

Türklerin çok geniş bir coğrafi alanda ve ilk çağlardan beri tarih sahnesinde oluşları vakanivüstleri bir hayli uğraştırmış. Türk tarihini incelemek bir hayli uğraştırmıştır. Bu sebeple Türklerin yazılı kağıda göstermiş olduğu saygının neticesinde önümüze çok geniş araştırma safhaları çıkmaktadır.

Özellikle Türklerin Müslümanlığı seçmelerini müteâkiben bu kaynaklar genellikle Arap âlfaibesinden müteşekkildi. Tarihi mirâsımıza baktığımızda, Dünya da kurulmuş olan en büyük imparatorluk olan Osmanlı Devletine ait Şer'iyye Sicillerinin ayrı bir yeri vardır. Bu Şer'iyye Sicilleri sayesinde Osmanlı Devletinin tarihi hakkında bilgi edinmemiz mümkün olmaktadır.

Her ne kadar ilk dönemlere ait bilgiler yetersiz ise de -özellikle Ankara Savaşına(1402) kadar olan kısımlar (ilk dönemlere ait Şer'iyye Sicillerinin Timur istilası sonucunda tahrip edildiği bilinmektedir)15. yy'dan itibaren yazılan Şer'iyye Sicilleri Osmanlı Devleti hakkında geniş bilgiler içermektedir.

Bilindiği gibi Şer'iyye Sicilleri' 'kadılık' müessesesiyle yakından ilgilidir. Osmanlı kadıları sadece adli görevli olmayıp, bir çok görev ve yetkiye sahiptiler. (Tanzimat fermanı ile bu yetkiler kısıtlanmıştı.). Bundan dolayı Şer'iyye Sicillerinin çok zengin bir içeriği vardır. Bu Siciller 15. asırdan başlayarak 20. asrın ilk çeyreğine kadar uzanan, yaklaşık beş asırlık bir dönemin hukuki, içtimaî, siyasi, sosyal v. s yapısına ait bilgileri

içermektedir²².

Şer'iyye Sicilleri sayesinde Osmanlı Devletinin en ücra köşesinde bile vatandaşların hayat tarzı gündelik yaşayış ve çalışma şartları, birbirleriyle olan münasebetleri, konu edilmektedir. Bundan dolayıdır ki Şer'iyye Sicilleri sayesinde yalnız savaşları isyanları öğrenmekle kalmayıp toplum-sal yapı hakkında da geniş bilgiler edinmekteyiz.

Yine Şer'iyye Sicilleri. askeri tarih bakımından da çok büyük önem taşımaktadır. Çünkü yazılan mahallerde meydana gelen askeri olayları günü gününe izleyebilmek mümkündür. Yazılı kaynaklarda, asker toplamak, asker adedi, nereye nasıl ulaşacakları, yaşayışları, ölüm, görevden uzaklaştırma, cezalandırma, izin emeklilik, destek hizmetleri, ikmal, taktik planlama, bedel gibi askeri tarihimizin konuları hakkında geniş bilgi edinmek söz konusudur²³.

İçerdikleri bilgilere göre belge türleri, hüküm, ferman, ilâm, hüccet, vakfiye sureti ve narh kayıtlarıdır. Yine dini yapı, Müslim, Gayr-ı Müslim münasebetleri, fiyat hareketleri, vakıf malları ve şartları, eşya ve yiyecek adları, yer ve bina adları, imla özellikleri, anlatım tarzı, askeri bu tür belgelerde bulunabilecek bilgi türlerinden sadece bir kaçıdır²⁴.

²² AKGÜNDÜZ, Ahmet. Şer'iyye Sicilleri Mahiyeti Toplu Kataloğu ve Seçme Hükümler C. 1 İstanbul 1988 S. 12

²³ KAYIRAN, Mehmet. "Şer'iyye Sicillerinin Askeri Tarih Bakımından Önemi" 1.Askerî Tarih Semineri Bildiriler 1 Ankara 1983 S. 132

²⁴ ATALAR, Münir;Şer'iyye, Mahkemelerine Dair Kısa Bir Tarihçe İslâmi Enstitüsü Dergisi sayı 4 S. 132

Şer'iyye Sicillerinin yazılmasına ve korunmasına büyük ihtimam gösterilmiştir. Bu yüzden son derece güvenilir kaynaklardır. Vesikalar genellikle eni dar boyu uzun defterlere (o dönem için kaliteli sayılabilecek bir kağıda) "sakk-ı şer'i adı verilen bir tahrir tarzıyla yazılmıştır.²⁵Buna rağmen tüm defterlerin ölçüleri aynı değildir. Bunlar konunun önemi ve uzunluğuna göre değişmektedir. yazılar genellikle "talik kırması" denilen türde yazılmıştır. Defterlerin üzerinde ait oldukları dönemin kadılarının isimleri ve vazifeye başladıkları tarih bulunmaktadır²⁶. 16. asırdan önce yazı dili olarak Arapça, bu asırdan sonra ise genelde Türkçe kullanılmıştır.

Bütün Şer'iyye Sicillerinin başında bir dibuce, yani giriş kısmı bulunmaktadır. Burada Şer'i hükümlere ve bunları var eden Allah ve Peygamberine saygı arz edilmektedir. Daha sonra Sicili tutan kadının adı ve unvanı kaydedilmekte, genellikle bu kadının tayin ve berat veya buyrulduzu da defterin başına yazılmaktadır²⁷.

Şer'iyye Sicillerinin sayısı yukarıda da bahsettiğim gibi gerek savaş ve istila gerek yangın, sel, ilgisizlik, saygısızlık v. s. . gibi tabii ve gayr-ı tabii bir çok sebepten dolayı hayli azalmıştır.

²⁵ UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı:Osmanlı Devletinin İhmiyye Teşkilatı. Ankara 1984 s.109.

²⁶ AKGÜNDÜZ Ahmet. a. g. e s. 18.

²⁷ AKGÜNDÜZ Ahmet a. g.e. s.19.

Günümüze kadar ulaşan Şer'iyye Sicilleri 20. 000 civarındadır ve bu belgelerin çoğu milli kütüphane arşivindedir.

Şer'iyye Sicillerini yapılan çalışmalara göre üç grupta toplamamız mümkündür:

- 1-Katalog çalışmaları
- 2-Metin yayın çalışmaları
- 3-Sicillere dayalı yapılan çalışmalar²⁸

Şer'iyye Sicillerinin bulunduğu yerler alfabetik sıraya göre mikrofilm çekilip, milli kütüphane de okuyucuların hizmetine sunulmaktadır. Bu da Şer'iyye Sicilleri hakkında araştırma yapmak işini bir hayli kolaylaştırmaktadır

1. GAZİANTEP ŞER'İYYE SİCİLLERİ

Gaziantep Şer'iyye Sicilleri hicri 938²⁹ (m. 1531)'den başlayarak hicri 1289 (m.1882) yılına kadar uzanan dört asırlık bir dönemi kapsamaktadır. Gaziantep'e ait Şeriy'ye Sicil defterlerinin sayısı 174 dir.

Ancak bunlar arasında kaybolmuş, elde edilememiş defterlerin olması muhtemeldir. Buna rağmen defterlerin tamamı Milli kütüphanededir. Milli Kütüphanede alfabetik sıraya göre illere ait Şer'iyye Sicillerini mikro filmleri çekilmektedir. Ancak ben tezimi hazırladığım dönemde Gaziantep'e henüz sıra gelmemişti.

²⁸ ERSOY Osman. "Şer'iyye Sicillerinin Toplu Kataloğuna Doğru" TAD. C. XX1 SAYI 3-4 ANKARA 1975

²⁹ UNAT F Reşit. Hicri tarihleri miladi tarihlere çevirme kılavuzu ANKARA 1988

Gaziantep Şer'iyye Sicillerini incelediğimiz ilk yıllarda (938)defterler arasında iki, dört, altı sekiz yıla varan boşluklar bulunmaktadır. Daha sonraki dönemlerin defterleri ise genelde düzenlidir.

1800-1825(19. yy'ın ilk çeyreği)yıllarına ait incelediğim dönemde 136-137-139-141 nolu defterlerden önemli gördüğüm yerleri tezim için seçtim. Çünkü bu dönemin tamamının incelenmesi çok uzun ve külfetli idi. Ancak doktora tezleri için incelenebilecek bir dönemi içermektedir. Onun için bu dört defterden gerekli görülen yerler incelenmiştir.

II. 136, 137, 139, 141 No'lu Gaziantep Şer'iyye Sicilleri

İncelediğim defterler;136 nolu defter; hicri 1215, 1217, 1221, 1222(m. 1808, 1810, 1814, 1815) yıllarına ait olup 16 x 38. 5' cm ebadında olup, 198 sahifedir. 137 nolu defter;hicri 1216, 1219(1809-1811)yıllarına ait olup172sahifedir. 139 nolu defter;hicri 1229, 1232(1822-1825)yıllarına ait olup14x41ebadında172 sahifedir.

141 nolu defter; hicri 1234, 1235(1827-1828) yıllarına ait olup17x45 ebadında 137 sahifedir. Yazıların çoğu tahribata uğramış, silinmiş, koparılmıştır. Belge numaralarında ara sıra hata yapılmıştır.

İncelediğim defterlerde özellikle tereke kısımlarına büyük önem verdim. Çünkü tereke kayıtlarına göre Gaziantep hakkında birçok bilgileri elde ettim. içerisinde ferman, buyruldu, tevzi defteri, hüccet, tereke kaydı, ilam, mürasele, berat, temessük, narh vs. . . gibi belgeler mevcut idi.

Bu belgeler hakkında kısaca bilgi verecek olursak:

FERMAN:Çeşitli konularda Bâb-ı Âli'den divani hat ile yazılmış ve üzerine tuğrayı hümayun bulunan padişah emirlerine denir.³⁰ Bu emre hükümdardan sadır olduğu için "ferman-ı hümayûn ", "ferman-ı şerif" denildiği gibi "tevki"ve "hükm-i şerif" de denir. Kadılara gönderilen ferman da bu ibarenin yerine "tevki" kelimesi kullanılır³¹.

BUYRULDU:Bir alt makamdan, bir üst makama veya bir şahıs tarafından ilgili yerlere yazılan yazılara denir. Ayrıca büyük makam sahipleri kendi dahillerinde olan memurla, emir mahiyetinde yazılan yazılara buyruldu denir. Bunların en son kısmı genelde"deyu"ifadesi ile bitmektedir. Kime yazıldığı belli olmayan buyrultularda "açık buyruldu" denilmektedir³².

HÜCCET:Kadının hükmünü ihtiva etmeyen, taraflardan birinin ikrarıyla diğerinin tasdikini havi bulunan ve üzerinde bunu düzenleyen kadının mühür ve imzasını taşıyan yazılı belgeye denilmektedir³³.

Hüccetlerde kadı tarafından verilmiş bir karar bulunmayıp, sadece şer'i mahkemelerin günümüzdeki noterler gibi hukuki bir durumu olduğu zapt ve rabt altına almaları söz konusudur.

³⁰ KURT, Yılmaz; Osmanlıca Dersleri II Ankara 1993 S.172

³¹ UZUNÇARŞILI, İ. Hakkı; Osmanlı Devletinin Saray Teşkilatı. Ankara 1988 S. 282

³² PAKALIN, M. Zeki;Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri sözlüğü C. I İstanbul 1993 S. 248

³³ AKGÜNDÜZ, Ahmet;Şer'iyye Sicillerinin Mahiyeti, Toplu Kataloğu ve Seçme Hükümler C. I İstanbul 1988 S. 21

İLÂM :Kadının herhangi bir mesele hakkında yaptığı tahkikatın kendi imzası altında merciine veya vaki suale cevaben arz etmesine denir³⁴.

İlamlarda davacının mahallesi ve kimliği, davalının mahallesi ve kimliği, varsa vekilleri yazılır, davacının iddiası ve davalının savunması belirtildikten sonra kadı açık hükmünü verir. İlâm belgelerini diğer Şer'iyye Sicil kayıtlarından ayıran en önemli özellik, hakimin verdiği kararı ihtiva etmesidir³⁵.

TEVZİ DEFTERİ :Yöre halkından o yöre ile ilgili masraflar, oradan gelip geçen memurların menzil ücretleri ile, kaldıkları zaman içerisindeki masrafları, val, mütesellim. voyvodalar ile köy muhtarlarının masrafları. hükümet konakları, su yolları inşaat ve tamir bedelleri vs. . . gibi giderler halka dağıtılmak amacıyla Şer'iyye Sicillerine kaydedilirdi.

Bu kayıtlara "tevzi defteri" denilmekteydi. "Salyane defteri"olarak da bilinen bu defterler, müstakil birer defter olmayıp, Şer'iyye Sicil defterleri içerisinde bulunmaktadır³⁶.

MÜRASELE :Anadolu ve Rumeli kadı askerî tarafından kadı ve naiblere ve onlar tarafından da nahiye naiblerine tayinlerini ve salâhiyetlerini bildirmek için yazılan resmi emirlere denir.³⁷ Bir çeşit mektup niteliğinde olup bir sanığın

³⁴ UZUNÇARŞILI, İ. Hakkı;İlmiye Teşkilatı. S. 108

³⁵ AKGÜNDÜZ, Ahmet. a.g.e. S. 29

³⁶ PAKALIN, M. Zeki: a.g.e., s. 204

³⁷ AKGÜNDÜZ, Akgündüz : a.g.e., s. 29

yakalanması ve mahkemeye sevk edilmesi için mahallin voyvodasına veya kethudasına yazılan yazılar resmi yazılardır.

BERAT :Osmanlı Devleti teşkilatında bir vazife, hizmet veya memuriyete tayin ve tanzif edilenlere vazifelerini icra salâhiyetini tevdi etmek üzere, padişahın tuğrası ile verilen mezuniyet veya tayin emirlerine denir.

Osmanlı vesikalarında berata "biti", "berat-ı şerif", "nişan", "nişanı şerif", "hüküm"de denir³⁸.

TEMESSÜK : Miri arazide ve gayr-ı sahih vakıflardan tasarruf hakkı sahiplerine yetkili makam veya şahıslar tarafından verilen vesikalara denir. Bu bakımdan temessük, tasarruf vesikası demek olup tazimattan sonra tapu tabiri olarak geçmiştir³⁹.

NARH KAYITLARI : Osmanlı Devletinde üretici, aracı ve tüketici arasındaki alım-satım işlerine doğrudan müdahale edilerek bir mal veya hizmet için belirlenen fiyatların kontrol altına alınmasına"narh"denilmektedir⁴⁰.

TEREKE DEFTERİ : Metrukat, kassam defterleri de denilen tereke defterlerin de kadı tarafından ölen birisinin malları şer'i hükümler esas alınarak varislere pay edilmesidir. Tereke defterleri tezimizin asıl konusu olduğu için bu konuda bu konuda tezimin ilerleyen kısımlarında geniş bir şekilde ele alınacaktır.

³⁸ PAKALIN, M. Zeki : a.g.e C. 1. s. 205.

³⁹ AKGÜNDÜZ Ahmet. a.g.e., s.48

⁴⁰ AYDIN, M. Akif :Arazi Kanunnamesi.

B-GAZİANTEP ÜZERİNE YAPILAN ARAŞTIRMALAR

Gaziantep ile ilgili yapılan araştırmalara baktığımızda, mevcut kaynakların yeterli olmadığını görüyoruz. Yine şehrin büyüklüğüne ters orantılı olarak pek fazla çalışma yapılmadığını görmekteyiz. Gaziantep üzerine en fazla çalışmayı rahmetli Avukat Cemil Cahit Güzelbey'in çalışmaları içermektedir. Güzelbey'in Gaziantep ile ilgili :Şer'i Mahkeme Sicilleri, Gaziantep Camileri Tarihi, Gaziantep Evliyalari, Gaziantep Çevresindeki Eski Yapıtlar eserleri gibi mevcuttur.

Gaziantep ile ilgili kaynakları Milli kütüphane de Şer'iyye Sicilleri arşivinde bulmaktayız H. 938 H. 1289 yılları arasında toplam 174 defter mevcuttur. Yine Halep Salnamelerinden Gaziantep ile ilgili epey bilgi edinmekteyiz.

Gaziantep üzerine yapılan telif ve tetkik eserler:Mustafa Güzelhan, Ayıntap Tarihinden Notlar -Hüseyin Özdeğer, Gaziantep livası Hulusi Yetkin, Gaziantep Şer'i Mahkeme Sicilleri - Nedim Çam, Gaziantep Camileri - İsmail Aytaş,Gaziantep Camilerinin Türk-İslam Sanatındaki Yeri:Yine islam Ansiklopedisinde Besim Dorkot'un Ayıntap maddesi ayrıca Gaziantep yıllığı mevcuttur. Bunun gibi telif ve tetkik eserleri çoğaltmak mümkündür.

I. BÖLÜM

OSMANLI HUKUK SİSTEMİ

Osmanlı Devletinin Şer'i Hukuk sistemi ya da örfi hukuk sistemi ile idare edildiği tarihçileri ve hukukçulara epeyce meşgul etmiş, kimilerine göre Osmanlı Devleti Şer'i Hukuk sistemi ile idare edilmekte, kimilerine göre ise Örfi Hukuk sistemi ile idare edilmekteydi.

Bu konular her ne kadar tezimizin konusu değilse de kısaca değinmekte fayda buldum. Bu konuda epey yazılıp çizilse de, bunlardan önemli olanlarına kısaca değinecek olursak;

Bilindiği gibi Osmanlı Devleti bir kamu hukuku dalı olan ceza hukuku alanında da, İslâm hukukunun hükümlerini benimsemişlerdir. Onun müsaade ettiği ölçüde bazı ceza kurallarını kabul etmiş ve kanunname tarzında ortaya konmuştur⁴¹. Osmanlı İmparatorluğunda umumiyetle Amme hukuku kaideleri ve bunlar arasında bilhassa idare, maliye ve teşkilata ait olan nizamlarla bazı ceza işleri, doğrudan-doğruya padişahların emir ve fermanları ve bu fermanlara teşekkül eden kanunlarla idare edildiği halde, hususi hukuk sahası ve bu arada bilhassa evlenme ve mirâs gibi bir kısım şahsın hukukunu alakadar eden Medeni hukuk mevzuları şer'î ve resmen şeriat hükümlerine tabi kalmaktadır⁴².

⁴¹ AKGÜNDÜZ, Ahmet. 1274-1858 Tarihi Osmanlı Ceza Kanunnamesinin Hukuki Kaynakları Tatbik Şekli ve Men-i İrtikap Kanunnamesi.

⁴² BARKAN, Ö. Lütfi. :Cumhuriyetin 50. Yıl Semineri Seminerine Sunulan Bildiriler. T. T. K. 1975. Ankara

Bir İslâm Devleti olmak sıfat ve haysiyetle Osmanlı İmparatorluğunun daha kurulduğu günden başlayarak din kitaplarındaki şeriat hükümlerine göre idare edildiğine ve bu yüzden diğer bütün İslâm memleketlerinden ayrı ve Osmanlı İmparatorluğuna mahsus bir hukuk ve teşkilat tarihi olmayacağına ait, umumiyetle kabul edilmiş görülen telâkkilerin tarihi hakikatlere uymadığı aşikârdır⁴³.

Ancak, bir kısım tarihçiler tarafından ileri sürüldü gibi, başlangıçta İslâmi denilen hukuk ve teşkilat, kaidelerine ve görüşlere sıkı-sıkıya bağlı olarak çıkmış ve gelişmiş olan Osmanlı Devletinin, ancak İstanbul'un fethinden sonra bazı idare, teşkilat ve teşrifat işleriyle vergi şekillerin de, kuvvetli Bizans tesiri altında kalarak bazı Şer'i esaslardan uyarlanmış gözüktüğü varsayımı da kabul etmek kanaatimizce, tarihi hakikatlere uygun değildir⁴⁴.

Kısacası Osmanlı Devletinde hem Şer'i hem de örfi esaslar uygulanmakta, şer'i ve örfi hukukun sahalarına ise konumuz olmadığı için değinilmeyecektir.

⁴³ BARKAN, Ö. Lütfi . a.g.e. s. 50-51

⁴⁴ BARKAN. Ö. Lütfi:a.g.e. s. 51.

B- İSLAM HUKUKUNA GÖRE TEREKE:

Her ne kadar tezimin konusu tereke defterlerine göre Ayıntab'ın iktisadi ve içtimaî durumu, olsa da İslâm hukukuna göre tereke (mirâs) hakkından da bilgi vermeyi düşündüm. Çünkü incelediğimiz defterlerdeki belgeler şer'i esaslar yani İslâm Hukukuna göre düzenlendiğinden bu konuda bilgi vermeyi faydalı buldum.

İslâm hakkında tereke(mirâs) ile ilgili bilgi vermeden önce, tereke ile ilgili bazı terimlere bakacak olursak:

Tereke(mirâs)ile ilgili bazı terimler:

FARZ:Çoğulu feraiz'dir. Takdir olunan anlamına gelir. Mirasta ise hisse sahipleri için tayin edilmiş olan hisse (pay)dır.

SEHİM:Pay(hisse)demektir.

TERİKE:Ölenin bırakmış olduğu malı (mirâs)ve bazı hakları.

TEVRİS:Ölenin birini mirâsçı yapmasıdır.

TEHİZ:Ölünün kefenlenmesi taşınması ve gömülmesi işlemleridir ki mirâstan ilk olarak bunlar harcanır.

ASABE:Lugatta kişiye erkek tarafından akraba olan demektir. Mastarı Usule ve ta'sib gelir. terim olarak mirâsçı olup tamir asta belirli hissesi olmayan ancak mirâs sahipleri hisselerini aldıktan sonra geriye kalan mirâsı alan veya hiç mirâsçı yoksa mirâsın hepsini alandır.

HACB VE MAHCUB:Terim olarak mirâsçı olan birinin başka bir mirâsçının tamamen veya kısmen mirâstan men ve mahrum etmesidir. Men edene "hacib" men edilene ise "mahcub" denir

MÜRİS:Ölerek mirâs bırakan

VARİS:Mirasçı

MİRAS: Terike demektir.

AVL:Varisin payları(sehimleri)toplam meselenin payını aşmasıdır.

ADİLE:Sehimler toplamı. pay miktarına eşit olan meseledir.

RED:Muayyen hisse sahipleri hisselerini aldıktan sonra kalanı nisbi hisse sahiplerinin hisseleri nispetinde kendilerine dağıtmaktır. ⁴⁵

ZÜ-RAHİM VE ZEVİ'L ERHAM:Ölene akrabalığı olan ve muayyen sehim sahiplerinden ve asabeden olmayan kimsedir. Çoğuluna "zevil-erham" (kan hısımları)denir⁴⁶.

BEYTÜ'L MAL :İslam Devletlerinin maliye hazinesidir⁴⁷.

KADI :Şer'i esaslara göre mahkemelerde din işlerine bakan kimse⁴⁸.

ÇOHADAR :Ayak işlerine bakan hizmetli

⁴⁵ HASEY M. Muhammed a.g.e. s.12.

⁴⁶ DEVELİOĞLU Ferit: Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat

⁴⁷ SAMİ Şemseddin. Kâmus-i Türki

⁴⁸ HALAÇOĞLU Yusuf. 14 -18. yy'larda Osmanlılarda Devlet Teşkilatı ve Sosyal yapı
İstanbul 1975

ÇAVUŞ:İslami Devletlerde divan işlerinde görevli kimse.

MUHZIR :Divanda kadiya yardımcı olan kimse divan işlerinde görevli olan kimse⁴⁹.

Terike (Miras)'nin Tarifi:

Lûgatte terike mirâsla eş anlamlıdır. Hanefi mezhebi istilahında terike:kendinde başkasının hakkı bulunmayan ölünün bırakmış olduğu mallardır. Bazen bırakılan mallarda başkasının hakkı olabilir. Mesela:ölmeden önce birinden borç alarak. yerine bir mal bırakmışsa rehin koyduğu kimsenin bu maldaki hakkı, rehin yapan hayattayken gerçekleşmiş olur. Şayet borcunu ödemedi ve bu maldan başka bir şey bırakmamışsa, rehin alan bu malı almaya layıktır. Koca ölünceye kadar karısının mehrini verip de bu malı kurtarmışsa ve bundan başka da malı yoksa, karısının hakkı kocası hayattayken gerçekleştiğinden bu mala başkasından çok kadın layıktır.

Bu sebeple ölünün bıraktığı mallarda başkalarının hakları bulunursa. bu mallar terikeden sayılmaz. şayet malların dışında bir şey kalırsa buna mirâs denir ki bunda ölenin techizi. borçluların, kendine vasiyet edilenlerin ve mirâsçıların hakları vardır. Malları :akarları, menkul eşyayı başkalarının zimmetinde ölüye verilecek olan borçları ve geçme (mürür), su ve sulama vs. . .

⁴⁹ PAKALIN M. Zeki Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü TERİKE (MİRAS)'IN TARİFİ

gibi mala tabi irtifak haklarını içine alır. İşte bütün bu mal ve haklar terekeden sayılır ve varislere intikal eder.

MİRASTAKİ HAKLAR

Mirasla ilgili dört hak vardır;

- a) Ölünün ve şer'an nafakası ve bu ölü üzerine düşen kimselerin teçhiz edilmesi
- b) Alçaklılara borçlarının verilmesi
- c) Vasiyet edilenlere şer'an caiz olan miktarda mirâstan verilmesi
- d) Bunlardan geri kalanlar ise, miraççılardan hakkı olmasıdır.

1- TECHİZ:

Ölünün Teçhizi: Yıkılması kefenlenmesi, taşınması ve gömülmesi için mirâsdan birşey varsa, bundan verilmesi demektir⁵⁰. Mirasından vermeye bunları ödemekle başlanır.

Şayet bulunmuyorsa, akrabalarından nafakası kime düşüyorsa, onun ölüyü teçhiz etmesi gerekir. Şayet üzerine nafakası düşen biri yoksa hazineden teçhiz edilmesi gerekir.

2-ÖLÜNÜN BORÇLARI :

Techiz için harcandıktan sonra, kalan mirâstan ölünün insanlara olan borçları ödenir. Çünkü borcun ödenmesi, asli ihtiyaçlardandır. Dinimize göre

⁵⁰ SAMİ Şemseddin. Kamûs-ı Türki. İstanbul. 1316

kendisi ile cennet arasındaki engel kaldırılmış olur. Bundan dolayı borçlar, tüm mirâsı bitirmiş olsa bile kendine vasiyet edilen ve mirâsçının hakkından önce gelmektedir.

3-CAİZ OLDUĞU MİKTAR DA VASİYET:

Vasiyet; öldükten sonra verilmek üzere, şartıyla birini mal sahibi yapmaktır. Ancak ölmeden önce vasiyet etmişse, mirâsçısında bulunuyorsa. önceki iki hakkı yerine getirdikten sonra, kalanın üçte birinden geçerli olarak bu vasiyet yerine getirilir ki ister mirâsçılar vasiyeti kabul etsinler, isterse etmesiler⁵¹.

4. MİRAS:

Önce üç haktan sonra mirâstan bir şey kalırsa o da tertib üzere ölünün mirâsçılarının hakkı olur.

MİRASI HAK ETMENİN ŞARTLARI:

Mirasçı, ölünün malına sahip olmak ve ondan faydalanmak bakımından ölenin yerini almaktır. Bunun hâk edilmesi için iki şart vardır:

- a) Miras bırakanın ya hakikaten ya da hükmen ölmüş olmasıdır.
- b) Miras bırakanın ölümü anında, mirâsçının hakikaten ya da hükmen hayatta olmasının tahakkukudur

⁵¹ HASANEY Muhammet Mahluf. İslâmda Mirâs Hukuku Ankara 1964

Eğer miris (mirâs bırakan)'ın hakikaten ölümü ve ya ölümüne hükmedildiği zaman mirâsçının hayatta olduğu tespit edilemezse ondan mirâs alamaz.

MİRÂSA MANİ OLAN HALLER

Miras hakkı olduğu halde mirâsçılık ehliyetini yitirmek, mirâs almaya manidir. Bir kimsenin kardeşini kasten ve ya saldırarak öldürmesi gibi. . Bu türlü öldürülen kimse, öldürülen kimse mirâsçılık yitirmiştir

Aralarındaki akrabalık mirâs almasına sebep olduğu halde öldürmesi onun mirâsı almasına mani olur.

Şer'an mirâs almaya mani olan şeyleri dört kategoride toplayabiliriz.

1-Kölelik: Hangi sebeple olursa olsun köle mal sahibi olamayacağından başkasından mirâs yoluyla mal sahibi olamaz. Yine kendisinden de mirâs alınamaz.

2-Öldürmek: Öldürmek. öldüren için mirâsa mani olan bir sebeptir.

3-Dinlerin değişik olması: Sahihayn'deki bir hadise göre (Müslüman Kâfirden, Kâfir Müslümandan mirâsçı olamaz) dinlerin değişik olması birbirlerinden mirâsçı olmalarına manidir.

4-Yurt değişikliği : Hanefi mezhebine göre, Müslüman olmayanlar için birbirlerinden mirâsçı olanların, yurtlarının ayrı ayrı olması mirâsa mani olan sebeplerden birisidir.

Buralardaki yurttan maksat, kendileri için vatan sayılan ve ikisinde bu ayrı ülkelerin vatandaşları olanlardır.

MİRASIN SEBEPLERİ :

Mirasın sebebi üçtür : Evlilik , akrabalık ve veladır.

Evlilik : Birbirlerinden kendilerine şer'an takdir edilen yarım, dörtte bir ve sekizde bir hisselerini alırlar.

Akrabalık : Bu da akrabalar arasındaki nesebi akrabalığa dayanır. Usul , furu ve bunların etrafını ihtiva eder. Etrafları ; kardeşleri, amcaları, dayılar ve bunların ferileridir ki bunlar arasında erkekle kadın farkı gözetilmez.

Vela : Lûgât anlamı , yardım ve akrabalık demektir. (İstilah olarak : köle azat etmek sebebiyle, azat edenle edilen arasında şari'nin inşa ettiği hükmi akrabalıktır veya bir kişi ile diğeri arasında, antlaşma kurmasıdır⁵².

B- OSMANLI HUKUKUNA GÖRE TEREKE

Osmanlı Hukuk sisteminin sisteminin hem şer'i hem de örfi esasları göre olduğunu yukarıda incelemiştik. Bir de Osmanlı tereke sistemine kısaca bakacak olursak, Osnmanlı Devletinde tereke sistemi şer'i mi yoksa örfi esaslara göre mi düzenlenmekteydi? Şer'i ve Örfi Hukuk'un kapsamlarına baktığımızda Osmanlı tereke sisteminin şer'i kanunlara göre düzenlendiğini görmekteyiz.

⁵² HASEYN Muhammed Mahmut. a. g. e. s. 42

Osmanlı tereke defterleri, başka tabirle metrûkât defterleri, ölen müslümanların bıraktıkları malların tesbit ile bu malların şerî'at esaslarına göre taksimini gösteren kadı defteridir. Şer'an kadı tarafından terekenin taksim edilmesi, ancak âlâkadarların istegi ile mümkündür. Kadı zorla terekeyi yapıp resim alamaz. Ancak mirasçı sagır, ma'sum, yani rüşd çağına erişmemiş bir çocuk ise, yetim hakkını korumak üzere kadı kendiliğinden müdahalede bulunabilir. Kadı mirası, şer'i kaidelere göre taksim eder; şer'i tabiriyle "kısmet" eder; verese arasında herkesin hissesini tayin ve tescil eder ve bunun için bir ücret, resm-i kısmet alır. Bütün bu esaslar, Osmanlı sultanlarının hususi hükümleriyle birer kanun maddesi olarak ayrıca Sultani Kanunnâmelere de geçmiştir.⁵³

Şerî'at ahkâmı terekenin tesbit ve taksimi şeklini teferruatı ile tayin etmiştir. Tatbikatta, evvelâki ve akârı, alacakları, vasiyeti, kıymetleri ile kaydolunur. Terekenin yekûnundan sırasıyla gömme masrafları, sonra borçları ve vasiyyet ettiği meblağ ve kadı resmi (resm-i kısmet) çıkarılır ve kalanı varisler arasında taksim olunur.⁵⁴

Defterler genelde üç kısımdan oluşur:

1. Terekeyi bırakan kişinin hüvviyetini ve veresesini tesbit eden birinci kısım..

Burada kayıt tarihi de açık bir şekilde yazılmıştır.

⁵³ İNALCIK, Halil; "Osmanlı İmparatorluğu Toplum ve Ekonomi" "15. Asır Türkiye İktisadi ve İçtimaî Tarihi Kaynakları" Makalesi. s. 188. İstanbul 1993.

⁵⁴ İNALCIK, Halil: a.g.m. s. 189.

2. Bu kısımda, cariye ve gulâmlar da dahil olarak ölene ait bütün mallar akça hesabıyla kıymetlendirilerek tesbit olunmuştur. Eşyanın tesbitinde de bir sıra gözetildiği anlaşılmaktadır. Ev eşyası, dükkan ve kârhanedeki malzeme ve âletler, cariye ve gulâmlar, emlâk ve akâr, alacaklar ayrı ayrı yazılmaktadır. Ekseriye müstamel olan eşyanın, hatmini kıymetleriyle kaydedildiği gözden uzak tutulmamalıdır. Bazen eşyanın satışından sonra fazlalık olursa bu yekûnlara ilave edilir. Cariye ve gulâmların hususi durumları, yani mukâteb veya müdabber iseler, şartları ayrı ayrı kaydolunur. İkinci kısım sonunda umumi yekûn yapılır.

3. Üçüncü kısım, yekûnda tesbit olunan terekenin bütünü üzerinden yapılan taksime aittir. Evvelâ kefenleme ve gömme masrafları, sonra borçları ve vasiyetleri yekûndan çıkmakta nihayet kalan meblağ üzerinden kadiya ait kısmet resmi alınmaktadır.⁵⁵

Ancak, tımarlı topraklar bu sisteme dahil olmayıp ziraat olunan arazi, umumi olarak rakabesi devlete ait miri arazi sayılmakla, bunların intikali ancak kendine mahsus örfî esaslara göre sabih-i arzın nezareti altında yapılmakta. mülkler üzerinde cari şer'î esaslar bunlara tatbik olunamamaktadır. Çünkü Osmanlı Devletinde, toprağın mülkiyet ve kontrolü daima devletin uhdesinde kalarak, reâyaya toprak mukabili verilen, tapu, tasarruf durumlarını, sınırlandırmış şartlı bir icar mukavelesi olup, bu şartlar, raiyyetin toprağını bir sene bile ekmemesine müsaade etmediği gibi, tarlasını veya çiftliğini satmak.

⁵⁵ İNALCIK, Halil: a.g.m. s. 190.

hibe veya vakf etmek söz konusu değildi. Toprak sahibi reayadan biri vefat ettiği takdirde toprakları oğluna kalmaktadır.⁵⁶

Bunların dışında, askeri sınıfa mensup olanlar kadıların tereke defterlerine girmezler. Bunların terekeleri, ancak kadı askerler adına onların kassam'ları tarafından taksim olunur ve resm-i kısmet kadı askerler için alınır.⁵⁷

C- TEREKE DEFTERLERİNİN ÖNEMİ:

Tereke defterleri, iktisadi ve içtimai tarihimiz bakımından birinci derece de mühim kaynaklardır. Tereke defterleri sayesinde o dönemin servet grublarını (orta-zengin-fakir) çıkarmak, ticari sermaye ve ev eşyalarını öğrenmek, eşya cinslerini bulmak, konut tiplerini öğrenmek, dönemin sanayisi hakkında bilgi edinmek, sanayi tiplerini, sanayide kullanılan eşyaları, sanat gruplarını, meslek dallarını, ihraç ve ithal mamül ve yarı mamül maddeler hakkında bilgi edinmek mümkündür.

Yine ziraî faaliyetleri, ziraî faaliyetlerde kullanılan araç gereçleri, elde edilen ürünleri; bu ürünlerin vergilendirilmesini, ürünlerin fiyatlarını öğrenebilmekteyiz.

Yine Osmanlı Devletinin koymuş olduğu vergileri, kaç çeşit vergi olduğunu, vergisini ödemeyenlerin durumunu, arazilerin ne şekilde vergilendirildiği hakkında bilgi edinmekteyiz.

⁵⁶ ÖZDEĞER, Hüseyin; Antep Livası. s. 58.

⁵⁷ İNALCIK, Halil; a.g.m. s. 190.

Toplumsal ve içtimaî hayat, aile yapısı, şehir, kaza ve köylerin tesbiti, bunların nüfusu, şehrin iktisadi yapısı hakkında hep tereke defterlerinden bilgi edinmekteyiz.

Tereke defterleri, yalnız içtimaî hayat, ticaret bakımından değil, iktisadi hayatın başka cephelerini de aydınlatan zengin malzeme ihtiva etmektedir. Bu defterlerden uzun ve mufassal fiyat listeleri çıkarmak, para rayiçlerini ve kıymetli madenlerin fiyatını öğrenmek, kredinin ehemmiyet derecesini ölçmek, sanat kolları, âletler ve sınaî malzeme hakkında bilgi edinmek, halkın kullandığı eşyayı tayin etmek mümkündür.⁵⁸

⁵⁸ İNALCIK, Halil; a.g.m. s. 199.

II. BÖLÜM

İDARİ TEŞKİLAT

A- HALEP EYALETİ VE AYINTAB KAZASI

Osmanlı Devletinin askeri-idari teşkilatı eyalet ve sancak temeli üzerine oturmuştu. Devletin toprakları eyaletlere, eyaletlerde sancaklara ayrılmıştır. XIX. yüzyıl başlarında Osmanlı Devletinde 11'i Avrupa'da , 19'u Asya da ve 4 tanesi Afrika da olmak üzere yaklaşık 34 eyalet bulunmaktaydı.⁵⁹ Bu eyaletlerin hepsi de ayrı ayrı sancaklara ayrılmakta idi. Gaziantep Mısır'ın fethiyle Zu'l (Kadriya\MARAŞ) eyaletine bağlı bir sancak merkezi hâline de teşkilatlandırılmıştır. Hurşid Ahmed Paşa'nın Halep valiliği esnasında, Maraş eyaletinden ayrılarak, kaza halinde Halep eyaletine dahil edildi. 1913 senesinde ise, müstakil bir sancak haline geldi.⁶⁰ İncelediğimiz dönemde ise Gaziantep Halep eyaletine bağlı bir kaza idi ve şehrin adı belgelerde "MEDİNE-İ AYINTAB" olarak geçmektedir.

⁵⁹ BAYKARA, Tuncer ; Anadolu'nun Tarihi Coğrafyasına Giriş İ. Anadolu'nun İdari Taksimatı . Ankara 1988 S.115

⁶⁰ DARKOT, Fehim. İ. A s. 66

İDARİ BİRİMLER :

İncelediğimiz dönemde Ayıntab daha kaza maliyetindeydi. Halep eyaletine bağlı Ayıntab'ın başında bir kadı bulmaktaydı. İdari ve adli işlere bu kadı bakmaktaydı. 19. yüzyılın ilk çeyreğine ait defterleri incelediğimizde Ayıntab'a bağlı iki büyük nahiye karşımıza çıkmaktadır. Bunlar "Tel-Başer " ve Nehr-ül Cevvaz nahiyeleridir. Merkeze ve bu nahiyelere bağlı köylere bakacak olursak.

I. Merkeze Bağlı köyler

Beylerbeyi	Caberün
Atabey	Eğrice
Babirge	Gerceyin
Karaöyük	Arapkeben
İkizce	Kızılcahisar-ı fevkani
Güce	Dahne
Bedirkent	Yusuf
Karakoyun	Sibgeli
Mertmenge	Kayapınar
Sam	Burtu
Akmanuş	Rumtel
Mervane	Rumevlek
Çağrgan	Başkendi
Mazmahor	Mirigöz

Kızılca Kent	Koyunguca
Karakuyu	Göksüncük
Mirhiban	Kelbin
Semaven	Karaca-burç
Alayuntlu	Taşkguncuk
Akbeni	Öyüm-sögüt
Kayakendi	Cubakir
Sinani	Akçakent
Yağlıca	Akça-Burç
Ferg	İbrahimli
Tel-Fahrüddin	Tutluca
İkizce	Kilisecik
Taşluca	Norluca
Karacadinak	Tel-hams
Kıragıl	Küllüce
Karasakal	Bademlüce
Suboğaz	Hezek
Dülük	Güvecci
İsbatürün	Çavlı
Gürgürge	Geneyik
Burc-ı resas	Tel-figar
Akpınar	Mavzut
Ceğde	Babilgen

Karaca-Ören	Zengin
Cuba	Mizmiz
Seğer	İğdelüce
Lohan	Uğrıca
Eyücek	Söğütlüce
Cartıl	Yaylacık
Üçkilise	Tertar
Soyluca	Saru-buğak
Yalangoz	KaracaViran
Şah Meleklü	Etene
Şöhne	İki Ahır
Kozcugaz	Aziz-i fevkani
Leyluncik	Turnalık
Göllüce	İncesu
Göğersin	

II- Tel-Başer Nahiyesine Bağlı Köyler :

Cağdigin	Karamancık
Erkavin	Kulaguz
Salut	Harar
Küçük ma'sere	Tuffah
Darin	Genilcik
Tel-fare	Kumbüz
Tufheni	Seksenviran

TümbKumru-i	Berrani
Güneysi	Berüyakai tüzel
Zagya	Kemnun
Togancı	Bayda
Tüzel	Süleymaniye
Bogaver	Dahni
Zehebiye	Kızılhisar-Tahtani
Tel-Harnûb	Aziziye-i Tahtani
Tel-Halit	Baküde
Seylan	Kabcuğaz
Sazlıkendi	Borna
Küllük	Oruş
Tel-cedid	Tel-seved
Kara-mezra	Arıl
Vasiliye	Saru-kaya
Çapalu	Karataş
Hacar	Kebe
Sazgın	Zirami
Mirhiman	Beredin
Hümeysi	Akça-öyük
Sarud	Yona
Aynıfer	Kara-çamak
Kınnab	Kerer

Zenbür	Körkün
Alaca	Harnüba
Sinan	Eyücek
KaracaViran	Pehlivan Çukuru
Gelbulasın	Matrani
Yüregir	Kayacık
Cedidi	Sevindi
Genilcik	Saîdin
Harpuştıl	AkçaMezra
Güdevir	Tel-Kıvam
Ağaçuca	Kandevir
Han-ı Kirman	Rumevlek-i Tahtani
Ulu-masere	Burhan
Bostancık	Kılcan
Seğerban	Simaven-i Sakalu
Hatuniye	Hamurkesen
Kantara	BedirKent
Karaca-Viran	Cuded
Kurtulmuş	Ulu Masara
Beküt Küçük	Masara
Hülüman	Yoğunoğlu

III. Nehr Ūl Cevaz Nahiyesine Baęlı Köyler

Hıyam	Battal- �y�ę�
Ker�z	Kızılca Kent
Ernebi	Cided
Orul	Kıroęlu
Keret	Caęud
Yaylan	Kefer-Bostan
Karag�l	Akça-Kenti
Bahah�dd�n Burcu	Seęers�n
Derbil	Deyr-i K�ştem
Turlu	Hamur Kesen
Hengirmen	Suboğaz
Küçük-K�şmet	Yalan Koz
Kert�şe	Kefer Cebel
Çanakçı	K�rt Osman
OruGazi	Tenip
Fenk	Dokurcu
Kefer Cebel	Hara

C. GAZİANTEP'E BAğLI MAHALLELER :

Antep Şehri geniş bir alana yayılmakla beraber genelde mahalleler isimlerini Őehirdeki camilerden almakta idi. Bu  zellik günümüze kadar devam etmiştir.

Antep Şehrinde ilk yerleşme ile beraber sokak ve mahallelerin tesisi genelde kale civarında olmuştur. Bu durum herhangi bir saldırıya karşı mahalle halkının hemen kaleye sığınarak korunma düşüncesinden ileri gelmektedir.

Zamanla yeni mahalleler kurulup Antep şehri meydana gelirken , bir kaç mahalle hariç bütün mahallelerin isimleri camiî veya mescitten alınmıştır. Şehrin Türkler tarafından ilk iskanından sonra, yine Türk bölgelerinden gelerek yeni sokak ve mahalleleri inşa edenler ya bir Akriba topluluğu yada aynı tarikat ve inanıştaki bir topluluk olakta idi. Zaviye ve buk'aların çok sayıda oluşu da bu hususu kuvvetlendirmektedir. Bu topluluklar her durumuyula yeni sokak ve mahallelerinde bir tekke veya bir mescidin de inşa edilmesini zaruri görmüşlerdir.⁶¹

Şehrin idaresinde, dolayısıyla bütün bir memleketin idaresinde en küçük temel üniteyi yine mahalle ve idari teşkilatı meydana getirmekte idi.⁶²

Mahallenin idari merkezi , dini bir bina olan cami ve yöneticisi de imamdı. Cami aynı zamanda mahalle mensuplarının her türlü meselesinin konuşulduğu idari yer ve imamları devamlı hatır buldukları bir mahaldir. İmam o mahalle halkının dini beledi ve asayiş işlerine baktığı gibi aynı zamanda devlet ile mahalle halkının irtibatını temin edip, cemaatını Devletin yeni emirlerini ve tebliği etmektedir.

⁶¹ ÖZDEĞER , Hüseyin ; a. g. e. s. 120

⁶² ERGİN , Osman Türkiyede Şehirciliğin Tarihi İntişatı - İstanbul 1936. s. 103

Bir mahallenin cami veya mescidinde imamlık yapacak, kimse ancak o mahallenin halkının tasvibi ile mümkündür ;Eğer vakfi yok ise , imamın maaşı da o mahallenin halkı tarafından temin edilir. 62

Antep şehrinde mahalle isimleri cami veya mescidden almakla beraber , aynı zamanda her mahalleye bağlı sokaklarda isimleri ile beraber kayıt edilmiştir.

G.Antep'teki Mahalleler:

Mahalle-i Cami Kadı

Mahalle-i İbn-i Şeker

Mahalle-i Bostancı

Mahalle-i Çukur

Mahalle-i Ali Neccar

Mahalle-i Akyol

Mahalle-i Kayacık

Mahalle-i İbn-i Eyyüp

Mahalle-i Kürtüncü

Mahalle-i Mescid-i Celil Fakih

Mahalle-i Mescid-i Nakkaş

Mahalle-i Sefer

Mahalle-i Tarla

Mahalle-i İbn-i Ammi

Mahalle-i Camii Köhne

Mahalle-i Kürkçü

Mahalle-i Boyacı

Mahalle-i Kürt Tepesi

Mahalle-i İbn-i Küre

Mahalle-i Yahni

Mahalle-i Kozluca

Mahalle-i Hamam

Mahalle-i Zukak-ı Kastel

Mahalle-i Zukak-ı Hamam-ı Tıslaki

Mahalle-i Sıkkak

Mahalle-i Şehre Küstü

Mahalle-i Tövbe

Mahalle-i Nefsi Şehir

Mahalle-i Kurb Molla Ahmet

Mahalle-i Hayik Baba

Mahalle-i Yalnız Hane

Mahalle-i Kozanlı

Mahalle-i Hayik Müslüman

Mahalle-i Hayik Zimmiyan

Mahalle-i Eblehan

Mahalle-i Bey

Mahalle-i Kurb Bey

Mahalle-i Zincirli

Mahalle-i Musulluzade

Mahalle-i Tarlayı Cedid

Mahalle-i Tarlayı Atik

Mahalle-i Senk Nakkaş

Mahalle-i Senk Hoş Kadem

Mahalle-i Senk Tavvil

Mahalle-i Amo

Mahalle-i Kayseri

Mahalle-i Ehli Cefa

Mahalle-i Cabi

Mahalle-i Kan Alıcı

Mahalle-i Kara Sakal

Mahalle-i Sefer Paşa

Mahalle-i Körk Ciyan

Mahalle-i Mağara Başı

Mahalle-i Hızır Çavuş

Mahalle-i Tışlaki

III. BÖLÜM

İKTİSADİ HAYAT

A- ZİRAÂT

Osmanlı Arazi rejiminde alınan tedbirlerle zaman içerisinde toprağın şahıslar elinde toplanması önlendiği gibi; ziraî bakımdan belli bir bütünlük arzeden çiftliklerin, mirâs ve diğer sebeplerle bölünmesine de ayrıca mani olunmuştur.⁶³

Diğer mülk sahiplerine hukukun tanıdığı mutlak tasarruf hakkının mirî arazi rejiminde tamamen kaldırılmasını , devlet kendi politikasını icabı sayarak, reaya kesimi üzerindeki tesir ve kontrolünü devamlı elinde tutup, gerektiğinde yeni organizasyonlara gitme hak ve serbestliğine sahip olmuş idi.⁶⁴

Bu kısa bilgilerden sonra 19. yüzyılın ilk çeyreğinde Antep'in toprak kanunları ve ziraî faaliyetlerine bakacak olursak: Antep kazası ve nahiyeleri , iklim ve toprak yapısı hububat ziraatine uygun olduğu kadar, bağ ve ağaç yetiştirilmeye de elverişlidir. Tel-başer nahiyesi arazisi ovalık ve daha verimlidir. Bu nahiyenin kuzeyinde kalan muntıklar ise engebeli arazilerden müteşekkildir. Bugün Antep şehir merkezi ile Nizip arasındaki hattın kuzeyindeki köylerde “dere köyleri” güneyindekilere ise “yazı köyleri” denilmektedir. Ancak devamlı ve düzlük araziler Tel Başer Nahiyesi dahilinde

⁶³ BARKAN, Ö.Lütfi; Tanzimat, I. s. 342.

⁶⁴ ÖZDEĞER, Hüseyin. a.g.e. s. 57.

mevcuttur. Antep ve çevresi daha geniş araziye sahip olmasına rağmen. Tel-Başer Nahiyesinde daha fazla çiftlik vardır.

Antep ve çevresinde mezralarda nüfus kaydına rastlanmayışı, sahalarının mesken sahalarının daima tarım sahalarından uzak tutulduğu kanâtini vermektedir. Ayrıca raiyyetin Ziraat yaptığı arazisine ev inşa etmesinin serbest olmayıp, ağır şartlarla yasaklanmış olması köylerin verimsiz toprakları ziyana uğratılmamıştır.

Antep ve çevresinde arazi ve iklim koşulları da dikkate alındığı zaman en çok arpa ve buğday yetiştirildiği göze çarpmaktadır. Bu ürünlerin yanında mercimek ön plana çıkmaktadır.

Mısır, nohut, karpuz, kavun yetiştirildiğini de görmekteyiz. Ancak bunların yanında bağcılık çok önemli bir yer tutar, üzüm, Antep fıstığı, ceviz ağaçları vb. . Tereke kayıtlarında sık sık geçmektedir.

Diğer yandan Antep kazasına ait Şer'iyeye Sicilleri ve tereke kayıtlarında sık sık çiftliklerden bahsedilmektedir. Bu çiftliklerin neler olduğunu, durumlarını ve buralardan alınan vergiler hakkında bilgi vermeyi yararlı gördüm.

Öncelikle çiftlik nedir? Çiftliğin tanımını yapacak olursak : Çift sürüp, tarım yapılarak ekilip biçilen manasına gelen çiftliklerin, Osmanlı kanunname

ve liva kulunlarında hukuki bakımdan çeşitli şekillerde tarif ve izah edilmektedir.⁶⁵

Bu çiftliklerin müstakil birer tarım işletmesi olarak kabul edilmesi için , arazinin mevkî ve verimlilik derecesinin yanında diğer bazı hususlarını da nazar ve itibara alınarak, teşkil edilen tasniflere göre dönüm miktarlarının da tespit edilmesi gerektiği çiftliklere ilgili kanun maddelerinde ayrıca zikir edilmektedir.⁶⁶

Osmanlı kanunlarında, çiftliğin tasarruf eden reayanın toprakla olan ilişkileri bütün teferruatları ile açıklanmıştır. Daha fazla hububat ziraati yapılan bu çiftliklere ihtiva eden araziler " Arz-ı memleket"veya " arazi-î mirî " olduğu esasına dayanılarak raiyyetin tasarruf şartı icrâ yoluyla verilecek icra şartını yerine getirdiği müddetçe geçerli olmuştur.⁶⁷

Antep kazasına ait mufassal defterlerin baş kısmında , çiftliğin tespit ve tarifi şöyle yapılmaktadır. "ve çiftlik babında miktar has yerden altmış dönümdür ve mutavassıt ün-hal olan yerlerden seksen dömündür. Edna yerlerden yüz otuz ile yüz elli arasında dönüm yer bir çiftliktir öylece itibar olunur" Dönüm miktarına her liva için ayrı olmakla beraber en basit şekliyle çiftlik bu şekilde ifade edilmektedir.⁶⁸

⁶⁵ Osmanlı Kanunnameleri. M.T.M. s. 50.

⁶⁶ ÖZDEĞER, Hüseyin. a.g.e. s. 19.

⁶⁷ BARKAN, Ö. Lütfi. Çiftlik. md. İ.A. C. III. s. 392.

⁶⁸ ÖZDEĞER, Hüseyin. a. g. e. s. 20

Antep ve çevresinde bir hayli çiftliğin bulunmasına rağmen, çiftliklerin yoğunlaştığı bölge Tel-Başer mahallesidir. Köylü nüfusunun geçim ve refahının toprağa bağlı olduğu görülmektedir. Ziraî mahsulün hacmi araziye bağlı olduğundan, aile veya fert başına isabet eden, dönüm olarak toprak miktarı, Bir yerde köylünün refah seviyesinin de ölçüsü olmaktadır.

Tereke kayıtlarında Antep kazası ve nahiyelerine ait çiftlik grubları ve köylerdeki çiftlikler zikredilmekteyse de tam bir sayı çıkarmak mümkün değildir.

Raiyyetin çiftliğini bırakarak ziraatten tamamen vazgeçmiş olması durumunda "Çift bozum vermiş" ödeme durumuna girmektedir. Ancak terk edilen çiftlik, sahib-i arz tarafından yeniden bir raiyyet üzerine tapuya verilip eskiden alına öşür ve rüsumlar tekrar alınmaya başlanınca, çift bozan resmi alınan kimse den de artık bu resimler istenmemektedir.

B- TİCARET :

Coğrafi konumu ve önemli ticari yolları (özellikle ipek yolu) üzerinde bulunan Antep kazasında ticaret önemli bir yer tutmaktadır. Antep şehri iktisadî hayatında ziraat önemli bir yer tutsa da, imalat ve diğer ticari mallar, şehrin iktisadi hareketlerini meydana getirmektedir.

Bu devirde Antep'te imalâthanelerin fazla olması imal edilen malların başka bölgelere ihraç edildiğini göstermektedir. Her belge de bir kaç imalathane ve dükkanların varlığı şehrin ticari hayatının çok canlı olduğunun ispatıdır. Öyle ki bu devirde Antep'e ait dükkan sayısı kesin olarak tespit edilememiştir.

Ancak incelediğim kayıtlara göre meslek grupları hakkında şöyle bir tespit yaptım:

Arasacı	Köşger
Allet	Korgiri
Aspacı	Keçeci
Attar	Kerpicci
Aşçı	Kendirici
Avcı	Kuyrukcu
Abacı	Kürtüncü
Bazcı	Katırcı
Basmacı	Kabbancı
Bıçakçı	Kiracı
Bostancı	Kasab
Börkcü	Kadayıfçı
Baklacı	Leblebici
Balıkçı	Muzedüz
Başçı	Muytab
Culah	Mazıcı
Çörekci	Nakkaş
Çerçi	Natur
Değirmenci	Neccar
Dakak	Oyuncu
Deveci	Okcu

Dellal	Saka
Terzi	Sucu
Debbağ	Sabbağ
Demirci	Silahçı
Etmekci	Sayyad
Eşekci	Sargıcı
Ekinci	Sırçacı
Eyerci	Şerbetci
Hasırcı	Tanburi
Hamri	Tarakcı
Hallac	Tacir
Helvacı	Tabalcı
Hattab	Taşcı
Hariri	Yazıcı
Kazancı	Zerger
Küföncü	Zeytinci
Katrancı	Zibilci
Kılıccı	Kaymakçı
Kalburcu	

Bu meslek grublarına ait çeşitli hanlar oluşturmuştur. (Kürkçühanı, şire hanı, Millet hanı, Tuz hanı, Belediye hanı gibi) Bundan amaç esnaf loncalarının temel kaidelerine uyulması, imal edilip, alınan-satılan malların kalite kontrolü ve fiyat kontrolünün kolayca yapılabilmesidir.

Bu meslek gruplarından durumlarına göre: resim, öşür, mahsul,

mukataa. bac ve damga vergileri alınmaktaydı.

Bunlarla ilgili belgelerde geçen kayıtlardan örnek verecek olursak.

“Ve’adet-i kabban-ı revgan ve asel ve gayri kabkana müteallik satılmağa gelen her ne ise yediyüz yirmi dirhem ki bir batman olur her yüz batmana bir kontordan ikişer pare alınır artuk ve eksük olsa ol minval üzere hisab oluna” şeklinde kabbandaki satışlardan alınan resm hakkında bilgi verilmektedir. Öte yandan şehrin ticari faaliyetlerinde gayri müslimlerini de aktif rol oynadıklarını görmeliyiz. Özellikle Yahudi kesim Antep ticaretinde önemli paya sahiptir. İncelediğimiz belgelerde Yahudilerle yapılan ticaret, ticari anlaşmazlıklar, tereke kayıtlarında bunlara ait mallar gibi konulara sık sık rastlamaktayız.

C-VERGİLER

Osmanlı Devleti ülkenin her yöresi için belli vergiler çıkarmış, bu vergi oranlarını bölgelerin durumuna göre ayarlamış, Devletin idaresi için çeşitli vergi türleri ortaya koymuştu. Bizde Antep ve yöresine uygulanan vergi çeşitleri ve hangi oranlarda alındığında kısaca değinecek olursak :

I) Mahsullerden alınan vergiler:

Öşür: Devlet, her türlü ziraî mahsulden ve diğer toprak mahsullerinden Öşür almaktadır. Öşür kelimesi onda bir manasına gelmekte olup, tapu mukabili yer tasarruf ederek, mirî topraklar üzerinde ziraat yapan her raiyyet bu öşür vergisinin mükellefiyeti içindedir. Tamamen devlete ait olan bu vergilerin bir kısmı, yine devletin birer görevlisi durumunda olan, sipahi,

zaim ve has sahipleri tarafından tahsil edilip , belli mükellefiyetlerin yerine getirilmesi yolunda da sarf olunmakta idi.

Öşür adı altında tahsil edilen bu tarım mahsülleri vergisi, Osmanlı arazi rejiminin hususiyetlerine uygun bir vergi çeşidi olup, fıkıh kitaplarında tefsiri yapılmış olan dinî mahiyetteki sadaka ve zekat manasında olan şer'î öşür ile ma'na ve tatbikat bakımından tamamen ayrılmaktadır.⁶⁹

Alınan öşür, aynî ve nakdî olmak üzere iki türlü tahsil edilmekte idi . Eğer ziraî mahsul buğday ve arpa gibi tahıl çeşidinden olup nakledilebilir ve saklanıp bekletilebilir cinsten ise, bunların öşürü aynî olarak alınmaktaydı.⁷⁰

Bazı yerlerde ise öşür, her yıl meydana gelmiş olan hasılatın mevcudu içinden o yerin öşür nispetine göre alınmayıp, daha evvel tesbit edilmiş "Maktu" miktarı üzerinden alınmaktadır.⁷¹

Bu açıklamalardan sonra Antep ve yöresindeki öşür sistemine bakacak olursak:

Antep'e ait mufassal defterlerinde hangi oranda öşür alınacağı geçmemektedir. Yalnız defterde geçmemesine rağmen belgelere göre; bu oran 1/8 civarındadır. Yine incelediğimiz belgelerden Antep ve çevresinde vergiye tabî olan ürünlerin bazıları şunlardır. :

⁶⁹ BARKAN, Ö. Lütfi. Osmanlı İmparatorluğunda Öşür. İ.A. C. IX. s. 481.

⁷⁰ İNALCIK , Halil. Raiyyat Rûsumu. s. 18.

⁷¹ BARKAN, Ö. Lütfi. Osmanlı İmparatorluğunda Öşür. İ.A. C. IX. s. 485.

- Öşr-i hıntda (Buğday)
 Öşr-i şa'ir (Arpa)
 Öşr-i küşne (Burçak)
 Öşr-i ades (Mercimek)
 Öşr-i çeltük (Kabuklu Pirinç)
 Öşr-i ful (Bakla)
 Öşr-i güncid (Susam)
 Öşr--i penbe (pamuk)
 Öşr-i bostan
 Öşr-i mal-i sayfi (Yazlık sebzeler)
 Harac ül-kürüm (Bağ haracı)

II. Bağlar (Kürüm)vergisi : Bağ, haracı nahiyelerinde devlet için zengin bir gelir kaynağı olmuştur.

Bağ ziraatine Antep civarının iklimi ve toprak yapısı çok uygun geldiğinden taban arazilerinin dışındaki arazilerde en verimli şekilde bağcılık yapılmaktadır. Bağ ziraatinin su ve vasıflı toprak gerektirmemesi bugün olduğu gibi 19. yüzyılda da geniş bir makyasda bağcılık yapılmasına sebep olmuştur.⁷²

Kürüm vergileri kök başına, yani bağ sayısına göre alınmaktaydı. Yine Antep fıstığı ve cevizden alınan vergiler ise ağaç adedi kadar alınmaktaydı.

III.Salâriye: Bir vergi çeşidi olarak, salariye ihdas edildiği zaman her halde ayrı olarak tahsil edilmekteydi. Salariye, saman, yemlik karşılığında

⁷² ÖZDEĞER, Hüseyin. a.g.e. s. 76.

alınan bir tahıl vergisi kabul edildiği gibi ağalık vergisi olarakta bilinmektedir.⁷³

Lugatta ise salar : askerin büyüğü , komutan ulu, kabile, kabile reisi manalarına gelmektedir.⁷⁴

Salariye, Osmanlı idaresinden önce mahalli beylerin topladıkları bir vergi olup Osmanlı idaresinde de yeni konulan bir vergi olmadığından ve reayanın da ileriden beri ödemeye çalıştığı bir vergi olarak öşürle birlikte olmasına devam edilmiştir.

Anteple ilgili belgelerde salâriye hakkında hiç bir döküm yoktur. Yalnız alınan öşür vergisi 8/1 'dir ki bir anda bir öşür hakkı ile her kilenin 4/1 'i salariye olarak alınınca ikisinin toplamı sekizde biri bulmaktadır.

IV. Diğer Vergiler

a) **Resm-i Küvvare** : Bal arıları içinde bal imal ettikleri yuvaya bazı kanun maddelerinde küvvare ve bazılarında kovan denildiği gibi petek de denilmektedir. Antep'e ait belgelerde küvvare geçmektedir.

Belgelerde küvvare ile ilgili pek bilgi olmasa da Antep ve yöresinde kovan başına 10 ile 12 akçe arasında küvvare vergisi alınmaktaydı.

b) **Resm-i Asiyab** : Su ile çalışan değirmenlerden alınan vergi çeşididir. Asiyab resminin alınışı da resmi karşılığı hububat ve akçe alınmaktadır. Alınan

⁷³ KARAMÜRSEL, Ziya. Osmanlı Mali Tarihi Hakkında Tetkikler. s. 168.

⁷⁴ ŞEMSETTİN, Sami Kamûs-ı Türki.

vergi her dönen değirmen binasında bir , iki veya daha fazla taş varsa , belli miktarda alınan vergi de her taş için ayrı olmaktadır.⁷⁵

Antep'e ait belgelerde asiyaş resmi 130 ile 150 akçe arasında değişmektedir.

V. Bad-î Heva : Herhangi bir şahıstan veya yerden alınan resimler olmadığı gibi ayrıca belli hasılatın da öşrü olmadığından ne miktarda olacağı ve bilinmediğinden bu çeşit gelirlere “ bad-ı heva “ denir. ve dörde ayrılır:⁷⁶

a) **Resm-i Arüs :** Evlenecek kızıdan ve ya dul kadından alınan resimdir.

b) **Cürüm ve Cinayet :** Raiyyat arasında meydana gelen her türlü kavga, yaralama ve öldürme hadiselerinde sipahililerin aldıkları resimlerdir.

c) **Yave abd-ı abık ve kenizek :** Herhangi bir tımar arazisinde kaybolmuş sahipsiz yük ve binek hayvanlarının yave sahibinin evinden kaçmış olan erkek köleninin “Abdi abı” veya cariye nin “kenizek” yakalanmaları durumunda bunlardan alınan resimlerdir.

d) **Adet-i Deştibani:** Ekili yerlere bağ bahçe gibi dikili yerlere hayvan girip ziyan vermesi halinde sahibinden alınan resimlerdir.⁷⁷

⁷⁵ BARKAN, Ö. Lütfi. Kanunnameler s. 27.

⁷⁶ İNALCIK, Halil. Kanunnameler s. 27..

⁷⁷ İNALCIK , Halil. Osmanlılarda Raiyat Rûsumu s. 12.

VI. Olağanüstü Hallerde Alınan Haller :

a)Avarız-ı Divanîye ve Tevzi Defterleri : Osmanlı Devletinde Tazimat'ın ilanına kadar olağanüstü hallerde bilhassa halk masraflarının karşılamak üzere padişahın emri ile doğrudan doğruya devlete vermeye mecbur olduğu her türlü hizmet eşya ve para şeklindeki tekalife verilen isimdir.⁷⁸

İncelediğimiz dönemde Antep kazasına merkezden gönderilen fermanlarla çeşitli vergiler istenmektedir. Şehir köy farkı gözetilmeksizin bütün halktan alınan ve miktarı vaziyete göre değişen vergiler şunlardır: “İmdad-ı hazeriyye” Ordunun ve İstanbul saray masraflarının tahmin etmek için duruma göre alınan zahire veya bedelleri yine ordunun ve merkezin ek ihtiyacını karşılamak için talep edilen koyun, sığır, deve ya da bedeli orduda istihdam edilmek üzere istenilen kürekçi ve kalyoncu neferi veya bedelleri barut yapımında kullanılan gühercile veya bedeliyesi “Refii menzil belediyesi “saray tamirat ve mefruşatı masrafları ve “mübaşeriye hizmetlerini bu vergilere dahil edebiliriz.⁷⁹

Nisan ve Kasım ayları itibarıyla sene de iki defa tanzim edilen bir masraflar “tevzi defteri” adı altında Şer’iyye Sicillerini” kaydedilirdi.

⁷⁸ BARKAN, Ö. Lütfi. “Avarız” md. İ.A. C. II. s. 13.

⁷⁹ PAKALIN M. Zeki: Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözcüğü, C. III. s. 486.

D- PARA VE FİYAT HAREKETLERİ:

Osmanlı Devletinin para birimi “akçe” idi. Ancak zamanla, çeşitli nedenlerden dolayı paranın değeri düşmüş ve para birimi olarak “para” ve “kuruş” kullanılmıştır. İncelediğimiz dönemde kullanılan para birimi “kuruştur”. Diğer para ve altınlar kuruşa göre ayarlanmakta, her türlü ödeme kuruş, para ve akçe düzeni içinde yapılmaktaydı.⁸⁰

İncelediğimiz döneme kadar paranın değeri, devlet tarafından yapılmakta, yine denetimi devletin elindeydi. Ancak enflasyon (fiyatlardaki dalgalanmalar), kıymetli madenlerin yurt dışına kaçırılması, kalpazanlık gibi sebeplerden dolayı, paranın değeri düşmüş ve devlet sık sık ayarlamalar yapmak zorunda kalmıştı. Meselâ incelediğimiz dönemde resmi değeri 40 para olan 51 ayarında “dane guruş” olarak basılan gümüş sikke, bu sebeplerden dolayı karaborsada 60-65 paraya kadar yükselmiştir. Devlet bunu önlemeye çalışmışsa da, önüne geçilememiş ve neticede altmışlık sikkeler tedavüle çıkarılmıştır.

1800’lü yıllara gelindiğinde Piyasada değişik tür ve ayarda pek çok altın ve gümüş sikke bulunmaktaydı. Bunlardan bazıları “Cedid Rûmi”, “Atik Rûmî”, “Adli Altun”, “Cedid Adli Altun”, “Hayriyye Altunu” altın, “Cihadiyye”, “Altmışlık”, “İkilik”, “Done guruş” ise gümüş sikkeler idi. İncelediğimiz dönemde bu paraların resmi kur oranları ise şöyleydi:

⁸⁰ ÖZDEMİR, Rifat. XIX. Yüzyılın ilk yarısında Ankara. Ankara 1986. s. 246.

Adlî Altun 12 kuruş, yarısı 6 kuruş, çeyreği 3 kuruş
 Rumi Altun 25 kuruş, yarısı 12,5 kuruş, çeyreği 3 kuruş
 Fındık Altunu 11 kuruş çeyreği 3 kuruş
 Mısır Altunu 7 kuruş
 Cezayir ve Trablus Altunları 12 kuruş
 Yıldız Altunu 15 kuruş 10 para
 Macar Altunu 14 kuruş 30 para
 Cihadiye 5 kuruş
 İkilik 2 kuruş
 Altmışlık 60 para
 Zolota 30 para
 Çeyrek kuruş 40 para, çeyreği 10 para ⁸¹

Sikke çeşidi ve darbı arttıkça çeşitli kalpazanlık olayları kendini göstermiş, devlet bu tür olayları önlemek amacıyla, paraların taklit edilememesi için şekillerini değiştirmiş, para fiyatlarını yeniden düzenleme gibi yollara başvurmuştur. Nitekim bununla ilgili Antep kadılığına gönderilen fermanlarda bu tür hareketlerin önüne geçilmesi istenmiştir.

1800'lü yıllarda devletin uyguladığı “narh” sistemi ile birlikte serbest piyasa hareketleri hızlanmıştı. Devlet genelde yılda iki kez resmi olarak narh sistemini uygulamaktaydı.

Osmanlı Devleti temel ihtiyaç maddelerine uygun fiyat sağlamayı kendine amaç edinmişti. Bunun içinde ekonomik ve sosyal bir önlem olarak üretici, aracı ve tüketici arasındaki alım-satım ilişkisine doğrudan müdahale

⁸¹ ÇADIRCI, Musa, a.g.e. s. 109.

ederek fiyatları denetim altına almıştı. Bu şekilde bir mal veya hizmet için ilgili makamların tesbit ettiği fiyatlara “narh” denilmekteydi.⁸²

Bu işlerle kadılar uğraşmakta ve kadının yanında muhtesip, esnaf şeyhi, kethuda, ayan, eşraf ve vucuh-ı ahâlî denilen kişilerden oluşan bir ekip tarafından “narh komisyonu” oluşturularak fiyatlar tesbit edilmekteydi.

Yine incelediğimiz tereke defterlerinde karşılaştığımız fiyatlar ise “Tereke fiyatları” na tabii idi. Yani ölen bir kişinin bıraktığı mallar, resmi fiyata tabi bir mal ise narh fiyatından, değilse günün piyasa değeri üzerinden değerlendirildi. Yine bu işlerde yukarıda saydığımız zevat görev alırdı.

Bütün bu bilgiler ışığında incelediğimiz dönemde Antep Kazasındaki yiyecek, giyecek, eşya ve hayvan fiyatları ve fiyat hareketlerin bakacak olursak:

136 ve 137 nolu defterlerde H. 1215, 1216 (m. 1800, 1801) “nan-ı aziz” olarak tesmiye edilen ekmeğin 100 dirhemi (350 gr) 1,5 kuruş 1,5 para⁸³, 139, 141 nolu defterde H. 1229, 1234’te yine 100 dirhem ekmek 2 kuruş 2 para üzerinden narh edilmekteydi.⁸⁴ Yine 136, 137, 139, 141 nolu defterlerde 1 inek 25 kuruş, 1 koyun 17 kuruş, 1 iyi merkep 25 kuruş, 1 beygir 55 kuruş, 1 Hindî 18 kuruş, 1 ceviz ağacı 15 kuruş, 1 fıstık ağacı 18 kuruş, 1 Bağ kütüğü 12.5 kuruş iken 1 ev 2000-2200 kuruş idi.

⁸² KÜTÜKOĞLU, Mübahat, Osmanlılarda Narh Müessesesi ve 1640 Tarihli Narh Defteri. İstanbul 1983. s. 3.

⁸³ 136 nolu def. Vr. 5a-Vr 15b Vr 20b.

⁸⁴ 139 ve 141 nolu def. Vr 76a Vr 77a Vr 78b Vr 79b Vr 80a Vr 81a.

Yine tereke defterlerinden yaptığımız incelemede H. 1215, 1216 (M. 1800-1801)'da bir cenazenin masrafı yaklaşık 50 kuruş H. 1229, 1234 (m. 1811-1814) yılları arasında ise 60 ile 85 kuruş arasında değişmektedir.

Şimdi bu mallara liste halinde bakacak olursak:

Antep ve yöresindeki bazı gıda maddeleri ve fiyatları

Cinsi	Ağırlık Birimi	1215	1216	1229	1234
Nan-ı Aziz		100 Dirhemi 1. 5 para	100 Dirhemi 2 para	100 Dirhemi 2 para	100 Dirhemi 2 para
Kuyruk Yağı	1 Batman	20 kuruş	25 kuruş	25 kuruş	30 kuruş
İç Yağ	1 Batman	15 kuruş	15 kuruş	20 kuruş	25 kuruş
Princ	1 Kile	30 kuruş	----	38 kuruş	45 kuruş
Bulgur	1 Kile	15 kuruş	15 kuruş	---	25 kuruş
Mercimek	1 Kile	30 kuruş	32 kuruş	----	35 kuruş
Buğday	1 Kile	12 kuruş	15 kuruş	18 kuruş	20 kuruş
Beyaz şeker	1 Kile	50 kuruş	70 kuruş	----	80 kuruş
Kara şeker	1 Kile	45 kuruş	55 kuruş	----	80kuruş
Beyaz tuz	1 Kile	----	---	40 kuruş	55 kuruş
Kara tuz	1 Kile	----	---	20 kuruş	25 kuruş
Kahve	-----	150 kuruş	-----	-----	210 kuruş
Peynir	-----	25 kuruş	40 kuruş	55 kuruş	60 kuruş
Üzüm	1 Kantar	25 kuruş	45 kuruş	50 kuruş	----
Nohut	1 Kantar	30 kuruş	----	38 kuruş	42 kuruş
Badem içi	1 Kile	20 kuruş	30 kuruş	-----	60 kuruş
Fıstık içi	1 Kile	50 kuruş	----	90 kuruş	130 kuruş
Baharat	1 Kantar	20 kuruş	---	-----	25 kuruş
Nişasta	1 Kantar	----	---	50 kuruş	60 kuruş
Soğan	---	4 kuruş	---	---	6 kuruş
Tahan	-----	40 kuruş	42 kuruş	50 kuruş	52 kuruş
Bal	----	40 kuruş	45 kuruş	-----	-----

Tabloda görüldüğünde gibi paranın değerinin düşmesi ve çeşitli nedenlerden dolayı gıda maddelerinin fiyatları sürekli artış göstermektedir. Ancak "Nan-ı aziz "(ekmek) 'in fiyatında artış görülmemektedir. Bunu ise Devletin uyguladığı "Narh" sistemine bağlayabiliriz. Ancak diğer gıda maddelerinde ise serbest piyasa fiyatlarının geçerli olduğu görülmektedir.

Ağırlık birimi olarak ise genelde batman ve kile kullanılmakta, para birimi ise kuruş'tur.

Antep ve yöresinde hayvan fiyatları (H. 1215, 1216, 1229, 1234)

CİNSİ	FİYATI (Genel Ortalama)
Tavuk	16 - 20 kuruş
Hindi	18 - 25 kuruş
Beygir	55 - 75 kuruş
Merkeb	40 - 60 kuruş
Katır	45 - 65 kuruş
Keçi	40 - 55 kuruş
Koyun	60 - 70 kuruş
Tavşan	15 kuruş
Sincap	33 kuruş
İnek	50 - 60 kuruş
Toklu	50 kuruş

Antep ve Yöresinde Eşya Fiyatları (H. 1215, 1216, 1229, 1234)

Cinsi	1215 (krş)	1216 (krş)	1229 (krş)	1234 (krş)
Yastık (1 aded)	-	3	4	4
Yorgan (1 aded)	6	6	9	10
Döşek (1 aded)	-	6	9	10
Minder (1 aded)	4	5	6	6
Kilim (1 aded)	6	5	5	6
Halı (1 aded)	8	-	9	10
Elbise (Entari) (1 aded)	15	-	9	17
Atlas (1 top)	300	-	-	350
Atlas (Bursa) (1 aded)	450	-	-	600
Çorap (1 aded)	-	-	2	2
yelek (1 aded)	-	-	2	2
Sark (1 aded)	-	-	2	2
Altın saat (1 aded)	-	-	197	-
Frengi Fes (1 aded)	30	-	36	40
İngiliz şapka (1 aded)	-	-	540	-
Kağıt (1 top)	-	-	45	50
Gözlük	-	-	50	55
Mahmure	40	-	40	45
Boya (1 kantar)	-	-	26	-
Tüfenk (1 aded)	-	15	15	25
İbrık	2	2	-	3
Tencere	2	2	-	2
Leğen	1	1	-	2
Teşt	5	6	-	-

IV. BÖLÜM

SOSYAL HAYAT

A-19. Yüzyılın İlk Çeyreğinin de G.Antep'te Aile Yapısı

19.yy'ın ilk çeyreğinde Antep kazasında iki büyük nahiye "Tel-Başer"ve "Nehr ül Cevaz" bulunmakta. (Burç köyü ise daha yeni nahiye olmuşsa da belgelerde gözükmemektedir.) merkeze ve bu nahiyelere bağlı 250'ye yakın köy.350'nin üzerinde mezra bulunmaktaydı.

Antep kazasında el sanatları ve ticaret fazla insan gücü istihdam edecek seviyede olmadığı için,nüfusun büyük çoğunluğunun daima şehir dışı tarım sahalarında toplandığı görülmüştür. Diğer taraftan tarıma dayalı bir ekonominin de gereği olarak,devletin takip ve tatbik ettiği diğer bir politika ise işlenebilir bütün arazilere mecburi iskanlar yaparak kayıtlı kontrollü reaya teşekkül ettirilip, ziraî üretimin artmasını sağlamak zarureti idi. Ayrıca çıkartılan kanunlarla da köyden kente veya başka yere göç etmek reaya için yasaklanarak,köy nüfusunun kayıtlı oldukları yerlerde kalmaları temin edilip ziraî düzenin muhafazasına çalışılmıştır.⁸⁵

Ancak 17.yy'dan itibaren gerek tımar sisteminin bozulması.gerekse ayaklanmalar yüzünden köyden kente göç hızlanmıştır.1600'lü yıllarda kent nüfusu %27, köy nüfusu %73 oranında iken; bu sebepler yüzünden 19.yy'ın ilk

⁸⁵ ÖZDEĞER,Hüseyin a.g.e. s.99

çeyreğinde bu oran %35-40 köy. %60-65 şehir oranı olarak değişmiştir. Yani iki asırlık devrede köyden kente göç oranı %10-15 oranında artmıştır. Bu tarihte Antep nüfusunun 30 - 35 bin civarında olduğu tahmin edilmektedir.

Köy nüfusu içinde esas temel unsuru, çiftlik sahibi şahıs ve haneleri teşkil etmektedir. Köy nüfusu kayıtlarında, çiftlik nüfusu şahısların fazlalığı, o köyün ziraî faaliyetlerinin de yoğun olduğunu belirtmektedir. Gerçi mücerred (bekar) da ziraatla meşgul olan kimse olmakla beraber her mücerredin ekilebilir bir toprağı olduğu söylenemez.⁸⁶

Antep aile yapısında ilk göze çarpan hane nüfusunun fazlalığıdır. Tereke defterlerinde nüfusunun fazlalığıdır. Tereke defterlerinde ortalama her aileye 6-7 çocuk düşmekte, bu sayı bazı ailelerde düşmekte bazı ailelerde ise artmaktadır.

Genel olarak; çocuk sayısı fazla gibi gözükse de tek evlilik yaygındır. Birden fazla evlilik oranı yüksek değildir. Genelde ataerkil aile tipi mevcuttur. Çocuk sayısının fazla olmasının sebebi tarla ve işyerinde çalıştırma amacıyla olsa gerek. Tüm aile "dam tipi" dediğimiz evde toplanmakta, erkek evladın evlenmesi halinde bile bu durum devam etmektedir. Bir çiftlikte iki hatta üç dört ev bulunmaktaydı.

Halkın büyük bir kısmı ziraatle uğraşmakta, özellikle bağcılıkla uğraşanların sayısı incelediğimiz defterlerin tereke kısmında görülmekte hayli

⁸⁶ ÖZDEĞER, Hüseyin a.g.e s.114

fazladır. Bunun yanında ticari hayat oldukça zengindir. Özellikle Antep'in ticari yolların merkezinde olması bu faaliyetlerin artmasında etkin rol oynamaktadır.

Şehir yerleşim planına baktığımız da,halk genelde Şhreküstü. Eyüboğlu mahallerinde kümelenmiş olup diğer yerleşimler ise bir dağınıklık arz etmektedir.

B-Gaziantep'teki Gayrı Müslimlerin Durumu :

İncelediğimiz tereke defterlerinden çıkan sonuca göre Antep'te iki grup gayrı müslime rastlamaktayız. Bunlar Ermeniler ve Yahudiler'dir.

Emeniler daha İslâm Fetihlerinden önce buralarda iskan etmekteydiler. Bunların varlığını defterlerde geçen isimlerden de öğrenmekteyiz. Tüfenkçıyan, Ekmekçıyan, Bostancıyan gibi isimlere sık sık rastlamaktayız. Bunlar şehir merkezinde Kozanlı,Tahtani Mahallesi civarında (Antep Kalesinin Kuzey doğusunda)yoğunlaştıkları görülmektedir. Köylerde ise, Rumevlek civarı, Üç Kilise, Ermeni Yurdu (bu günkü Türk Yurdu) Ehşin mevkiinde yerleştikleri görülmektedir.

Ortodoks mezhebinden olan Ermenilerin merkez de olanları ticaret,köyde olanları ise ziraatla uğraşmaktaydılar.

Yahudiler ise II.Beyazıt döneminde bölgeye yerleştikleri sanılmaktadır. Yahudi kesimin şehir merkezinde Tahtani mahallesinde (Antep Kalesinin güney doğusunda) yoğunlaştıkları görülmemektedir. Bunlarda genelde ticaretle uğraşmaktaydılar.

Osmanlı devletinin uyguladığı dini politika bunlara da yansımış Ermeni ve Yahudilerin din ve dillerine karışılmamış,rahat bir şekilde yaşamışlardır. Halkla içiçe olan bu kesim, günlük hayatta ticari faaliyetlerde etkin rol oynadıkları görülmektedir.

Ermeni ve Yahudilerin terekelerinde ise örfî esasların geçerli olduğu,buna rağmen Kadıya başvurarak İslâmî esaslara göre de tereke yaptırınların olduğu da eldeki belgelerde mevcuttur.

C-Gaziantep'teki Vakıfnameler:

Bir şehrin meskenleri sokak ve mahalleleri orada yaşayan insanlardan meydana gelmekte ise de, bu insanların inanç ve kültürlerini temsil eden müesseselerin varlığı da bir hayli önemlidir.

Elimizdeki belgelere göre 19.yy'ı ilk çeyreğinde Antep'te dini ve kültürel olarak bir çok müessese mevcuttur. Bunlar camiiler, medreseler, bukklar, mektepler, hanlar kervansaraylar, sarnıçlar, suluklar, yeraltı su yolları vs.'dir. Bunları yaptıranlar bu yerlere zengin gayrı menkuller vakfederek,buralardaki hizmetlerin devamını sağlamışlardır. Bu hayırsever kimselerin yaptırdığı vakıflarla da bu gelir giderek artmıştır. Bu gelir ile görevlilerin maaşları,hayır işleri ve diğer masraflar karşılanmaktaydı..⁸⁷

19.yy'a geldiğimizde Antep'te 25 kadar camiinin olduğunu tahmin etmekteyiz. Vakıf defterlerin cammüilerle ilgili vakıf muhasebelerinden

⁸⁷ 1557 Ayıntab Vakıf Defter.Baş Vekalet Arşivi Nr.301 v.r.k.1-4

faydalanılarak tanzim edilen listelerde her camiinin din görevlileri ile diğer ihtiyaçlara ve ne miktar sarf edildiği masraflar kısmına kaydedilerek masraflardan artan akçe ise ayrıca kaydedilmiştir.

Vakıf defterlerinden ve incelediğimiz tereke kayıtlarından halkın yoğun olduğu Şhreküstü mahallesine ait Şhreküstü Camii ve vakıfnamesinin masraf ve gelirlerine bakacak olursak:

-GELİRLER-

	<u>fi.sene</u>
1-Dekakin,9 bab	1.998
2-Dükkan-ı helva-inısf hisse	236
3-Bostan-ı Sebzevat	236
4- Mukata`a-i zemin-i hanehane ve dakakin 8 bab	245
	<hr/>
	yekün 2715

-GİDERLER-

Minha el-masraf:2535

	<u>fi.yevm</u>	<u>fi.sene</u>
1-Cihet-i imamet	2	630
2-Cihet-i hitabet	1,5	435
3-Cihet-i nezaret-i evlad-ı vakfi ber muceb, işart-ı vakıf		340
4-Cihet-i Ferraş	510	
5-Cihet-i Şemm ve hasır	3	185
6Cihet-ite'zin	1	435
	<hr/>	
	yekün	2535

El-baki :180 meremmet ve tamire sarf oluna.

Antep'te. mahalleler camii isimlerine göre zikir edildiğinden bu döneme ait belgelerde adı geçen önemli camiler hakkında kısa bilgiler vermeyi de uygun

gördüm:

Bu dönemdeki camiiler, genelde Osmanlı dönemine ait olup Selçuklu, Memlûklü ve Dulgadir Beyliği döneminde yapılan camiilerin çoğu harap olmuştur. Antep camiilerinin mevcut kitabeleri-istisnalar haricinde-ilk yapılarına değil sonraki tamirlere aittir.⁸⁸ Camiiler plan çeşidi bakımından zengin değildir. Minareler dış avlu ile harimin birleştiği köşelerde yer alırlar. Çoğunluğu çok köşelidir. Süsleme yönünden fakirdir.⁸⁹ Bu camilerden en önemlileri:

-Ömeriye Camii: Girişin üzerinde 1210 (H 607) tarihli bir onarım kitabesi mevcuttur.

-Boyacı Camii: Camiinin ahşap minberinde 1538 (H 759) tarihli bir kitabe mevcuttur.

-Eyüboğlu Camii: Kitabesi olmadığından kesin yapılış tarihi bilinmemektedir. (1500'lü yıllarda yapıldığı tahmin edilmektedir).

-Alaybey Camii : 1586 (H 1006) tarihinde yapılmıştır.

-Kozanlı Camii :1705 (H 1117) tarihinde Ali Efendi tarafından yapılmıştır.

⁸⁸ AYTAÇ,İsmail :Gaziantep Tarihi ve Kültürel Değerleri Sempozyumu Bildirileri. 1987. G.Antep s.37-38

⁸⁹ BABAT,Ahmet:Gaziantep Camiileri. Konya. 1987. s.16

-**Karagöz Camii** :Minaresi üzerinde 1758 (H 1169) tarihi gözükmektedir.

-**Nuri Mehmet Paşa Camii** :Nuri Mehmet Paşa tarafından 1786 (H 1200) yılında yaptırılmıştır.

-**Alaüddevle Camii**: Dulkadir Beyi Alaüddevle tarafından 1500-1515 yılları arasında yaptırılmıştır.

-**Şeyh Fetullah Camii** :Şeyh Fetullah Efendi tarafından 1564 (H 971) yılında yaptırılmıştır.

-**Hüseyin Paşa Camii** :Hüseyin Paşa tarafından 1719 (H 1131) yılında yaptırılmıştır.⁹⁰

Yine sokaklar ve mahalleler tesir edilirken, her sokak bir mescitle beraber düşünülmüştür. Vakıf defterleri ve tereke kayıtlarından anlaşıldığı üzere,her mescide bir imam,umumiyetle bir müezzin ve diğer görevliler mevcut olup,maaşlarını yine o mescidin vakıf gelirlerinden almaktadırlar. Bu dönemde 60 kadar medrese mevcut idi.

⁹⁰ GÜZELBEY, Cemil Cahit: Gaziantep Camüleri Tarihi. Gaziantep 1984.

Kozluca mahallesi mescidinin vakıf gelir ve giderlerine bakacak olursak:

Vakf-ı Mescid-i Kozluca :

(Gelir)

	<u>fi-sene</u>
1)Dekakin, 4 bab	486
2)Dükkan-ı Cülah	62
3)Beyt-der zemin-i Hacı	90
4)Bağ,der Karye-i Hacı	38
5)Eşcar-ı Enar	38
6)Eşcar-ı Cevz	42
7)Mukat'a-i zemin-i büyüt	18
	<hr/>
Yekün	774

Minha el-masraf : 774 tamamen

	<u>fi-sene</u>
1) Cihet-i imamet fi.yevm 2	415
2) Cihet-i tezin	255
3) Cihet-i Sem ve hasır	104
	<hr/>
Yekün	774

Bu yüzyılda Antep şehrinde yüksek seviyeli eğitim müesseseleri mevcut olup bunlar medrese,buk'a ve sıbyan mekteplerini oluşturmaktadır.

Medreseler yerli halk tarafından desteklenmekte olup,gelir ve giderlerine bunlara aittir. Bu dönemde medrese sayısı 20 civarında olduğu tahmin edilmektedir.

Talebe okutulan diğer yerlerden buk'alar,lügatlerde müstakil ve büyük

bina olarak tarif edilmektedir. Buk'aların hem talebelere ders okutulup ve hem de namaz kılınan yerler olduğu ise buk'aların vakıf gelirlerinden maaş alan vazifelilerin unvanlarından öğrenilmektedir. Yalnız, imam ve müezzin bulunmadığı buk'alarda, esas görevlerinin talebe okutmak olduğu da anlaşılmaktadır. Eğer buk'aların geliri fazla ise din görevlileri de bulundurarak, eğitim ve dini hizmetleri aynı zamanda yürütmektedir.⁹¹

Bazı tarikatların temsil edildiği yerler olan zaviyeler, ilgili tarikatın şeyhi, müridleri ve taraftarları ile beraber faaliyetlerini sürdürmekte idiler. Zaviyeler, mensubü oldukları tarikatın icabı, dini faaliyetleri yanında, ayrıca iktisadi hayatın içine de teşkilatlı bir şekilde girerek, dahil oldukları meslek ve sanatları kontrolleri altına almışlardı. Bu zaviyelere ait gelir ve giderler de vakıf defterlerin de tutulmaktaydı.⁹² (Bu tekkelerden günümüze kadar gelebilenleri Şeyh Fethullah Camiisinin bitişiğindeki Nakşi tekkesi ve Mevlevi tekkesidir.)

Diğer vakıfnameler ise; Yeraltı tesisleri ; Bunlar Camiilerde abdest ve gusül havuzları, tuvaletler ve oturulacak yerlerden oluşurdu.

Hanlar, Kervansaraylar: Bu dönemde sayılarının 30 civarında olduğu tahmin edilmektedir. İçlerinde Belediye, Kürkçü, Millet, Anadolu, Hacı Ömer, İncioğlu, Yeni ve Tuz hanları tam bir kervansaray niteliğindedirler.

⁹¹ ÖZDEĞER, Hüseyin : a.g.e. s.180.

⁹² ÖZDEĞER, Hüseyin : a.g.e. s.186

Çeşmeler: Su tesisatı yapıp şehir suyu çağdaş bir duruma gelmeden önce camilerdeki havuzlardan,kartellerden başka cadde ve sokaklarda bir çok çeşme yer alırdı. Bunlar mermer kitabelidirler.

Sarnıçlar: Bunlar içme suyu sağlayan kenarları sıvanmış içinde yağmur suları toplanan depolardır.

Suluklar: Dikdörtgen şeklinde,daha çok yollar üzerinde bulunurlardı. Hayvan sulamak için yağmur sularının toplandıkları yerlerdir.

Su yolları: Bunlar içme sulama işlerinde kullanılan ve bir kaynak veya yer altı sularının nakli için kullanılan kanallardır.Dülük civarında Pancarlı kaynağından Antep'e su taşıyan kanallar mevcuttur.⁹³

⁹³ (94)GÜZELBEY,,Cemil Cahit :Gaziantep Tarihi ve Kltürel Değerleri Sempozyumu Bildirileri. Gaziantep. 1987.

SONUÇ

Bugün Türkiye'nin 6. büyük şehri olan Gaziantep, bir çok ticari yolların üzerinde olmasına rağmen incelediğimiz dönemde daha kaza mahiyetindeydi. İdari olarak Tel Başer ve Nehr'ül Cevaz ve Burç nahiyelerinden oluşan Antep'te üçyüzün üzerinde de bağlı köy bulunmaktadır. Kazada şer'î ve hukukî vazifelerine yerine getiren kadı aynı zamanda şehrin de yöneticisiydi.

Önemli ticaret yollarının üzerinde (özellikle İpek Yolu) bulunması sebebiyle şehrin ticari yapısı oldukça büyüktür. Köylerde halk geçimini ziraat sayesinde temin ederken, şehir merkezinde ise ticaret ağırlıktadır. Bu ticaret'te gayri müslimler (Ermeni ve Yahudiler) aktif rol oynamaktadırlar. Yine belgelerde sık sık çiftlik isimlerinin geçmesi, bölgede oldukça fazla çiftliğin olduğunu göstermektedir. Bu çiftliklerde bağcılık (ceviz ve Antep fıstığı yetiştiriciliği) başta gelmektedir. Yine ziraati yapılan ürünler de ilk sırayı buğday ve arpa almaktadır.

İncelediğimiz dönemde altın ve para konusunda kadınlara sık sık talimat verilmesinin sebebi, bu dönemlerde enflasyonun artması ve paranın değerinin düşmesi sonucu fiyatlardaki dalgalanmalardan kaynaklanmaktadır. Bundan dolayı kıymetli madenlerin yurt dışına kaçırılması ve kalpazanlık gibi olaylar da paranın değerinin düşmesine vesile olmuştur.

19. yüzyılın başında 1825'li dönemlere kadar fiyatlarda periyodik olarak artışlar gözükmemektedir. Devletin uyguladığı narh politikası sayesinde ancak

ekmeğın fiyatında istikrar gözükmekte, diğerk maddelerde ise serbest piyasa ekonomisinin geçerli olduğu gözükmektedir.

İncelediğimiz döneme ait belgelerin çoğu vakıfınameler üzerine olduğundan, bu vakıfın gelirlerinin mahalle halkından ve vakfa ait çeşitil gayri menkuller den sağlandığı görölmektedir.

KAYNAKÇA

I- ARŞİV KAYNAKLARI :

-Millî Kütüphane Şer'iyye Sicilleri Arşivi

-G.Antep Şer'iyye Sicillerine Ait 136,137,139,141 Numaralı Defterler.

II- DİĞER KAYNAK ESERLER :

AHMED EFLAKİ ;

1961 Menakibü'l-Arifin.C.II (Neşr.ve terc. Tahsin Yazıcı) ANKARA

AKGÜNDÜZ,Ahmet-H. CİN :

1990 Türk-İslam Hukuku Tarihi, C.II. İSTANBUL

AKGÜNDÜZ,Ahmet ;

Arazi Kanunnameleri

AKGÜNDÜZ,Ahmet ;

1988 Şer'iyye Sicillerinin Mahiyeti. İSTANBUL

ALTUNDAĞ, Şinasi ;

1967 "Osmanlılarda Kadıların Selahiyet ve Yetkileri Hakkında" VI.

Türk Tarih Kongresi

ATALAR,Münir ;

.... "Şer'iyye Mahkemelerine Dair Kısa Bir Tarihçe", İslami İlimler

Enstitüsü Dergisi. Sayı IV

AKDAĞ, Mustafa ;

1979 Türkiye'nin İktisadi ve İctimai Tarihi. İstanbul

AYDIN, M. Akif

İslam-Osmanlı Aile Hukuku

AYDIN, M. Akif ;

1991 Arazi Kanunnamesi İstanbul

AYTAÇ, İsmail ;

1987 Gaziantep Camilerinin Türk-İslam Sanatındaki Yeri. Gaziantep

BALTACI, Cahit ;

1985 "Şer'iyye Sicillerinin Tarihsel ve Kültürel Önemi" Osmanlı
Arşivleri ve Araştırmaları Sempozyumu, İstanbul

BAĞIŞ, Ali İhsan ;

1983 Osmanlı Ticaretinde Gayri Müslimler, Ankara

BARKAN, Ö. Lütfi ;

1945 Kanunnameler. 1858 Arazi Kanunnamesi, (Vakıf Dergisi) Osmanlı
Toprak Sistemi Türk Toprak Hukuku Hakkında Tanzimat, İstanbul

BARKAN, Ö. Lütfi ;

"Osmanlı İmparatorluğunda Esnaf Cemiyetleri" İ.Ü.İ.F.
Mecmuası. Ömer Lütfi Barkan'a Armağan C.41. S.1-4

BARKAN,Ö.Lütfi ;

“Avarız” İ. A., C.II

BAYKARA,Tuncer ;

1988 Anadolu'nun Tarihi Coğrafyasına Giriş I, Anadolu'nun İdari
Taksimati, Ankara

BERKES,Niyazi :

1972 Türkiye İktisat Tarihi, İstanbul

CAHEN,Claude :

1984 Pre Ottoman Turkey (Osmanlılarda Önce Anadolu'da Türkler)
İstanbul (2. Baskı)

CİN,Halil ;

1974 İslam Hukukunda Evlenme, Ankara.

ÇAĞATAY,Neşet ;

1947 Osmanlı İmparatorluğu'nda Re'ayadan Alınan Vergi ve Resimler.
A.Ü. DTCFD. V/5

ÇADIRCI,Musa :

1991 Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik
Yapıları, Ankara.

DEVELİOĞLU,Fetih ;

1989 “Osmanlı Şehirlerindeki Yönetim Kurumlarının Niteliği Üzerinde Bazı Düşünceler”.VIII.Türk Tarih Kongresi, Ankara.

ELDEM,Vedat ;

1994 Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomisi, Ankara.

ERGİN,Osman N. ;

1936 Türkiye'de Şehirciliğin Tarihi İnkişafı, İstanbul.

ERGENÇ ,Özer ;

1988 XVIII.Yüzyıl Osmanlı Sanayi ve Ticaret Hayatına İlişkin Bazı Bilgiler, Ankara.

ERİM,Neşe ;

1984 “Osmanlı İmparatorluğu'nda Kallebentlik Cezası ve Suçların Sınıflandırılması Üzerine Bir Deneme” OAD.IV.İstanbul.

GÜZELBEY,C.Cahit ;

1966 Gaziantep Evlilyaları. Gaziantep.

GÜZELBEY, C. Cahit ;

1984 Gaziantep Camileri Tarihi. Gaziantep.

GÜZELBEY,C.Cahit ;

1966 Gaziantep Şer'i Mahkeme Sicilleri, Gaziantep.

GÜZELBEY,C.Cahit ;

1987 “Gaziantep İl Çevresindeki Eski Yapıtlar” Gaziantep Tarihi ve
Kültürel Değerleri Sempozyumu Bildirileri.

GÜZELHAN,Mustafa ;

1959 Ayıntab Tarihinden Notlar. Gaziantep.

1968 Gaziantep İl Yıllığı. Gaziantep

HALAÇOĞLU,Yusuf ;

1975 “Şer’iyye Sicillerinin Toplu Katoloğuna Doğru Adana Şer’iyye
Sicilleri”, İ.Ü.E.F.D. Sayı 30. İstanbul.

HALAÇOĞLU,Yusuf ;

1991 XIV-XVII Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilatı ve Sosyal
Yapı. Ankara.

İÇİŞLERİ BAKANLIĞI

1982 Köylerimiz 1981. Ankara.

İNALCIK,Halil ;

Osmanlılarda Raiyyat Rüsümü.

İNALCIK,Halil ;

1967 Adaletmameleler,Belgeler.

İNALCIK, Halil ;

1933 Osmanlı İmparatorluğu'nda Toplum ve Ekonomi. İstanbul.

İSLAMOĞLU, Huri Cihan ;

1985 Osmanlı'da Devlet ve Köylü. İstanbul.

KAFALI, Mustafa ;

1974 "Anadolu'nun Fethi ve Türkleşmesi", Töre Dergisi, Sayı 41.

KARAL, E. Ziya ;

1943 Osmanlı İmparatorluğu'nda İlk Nüfus Sayımı 1831. Ankara.

KARAMÜRSEL, Ziya ;

1989 Osmanlı Mali Tarihi Hakkında Tetkikler. Ankara.

KAYIRAN, Mehmet ;

1983 "Şer'iyye Sicillerinin Askeri Tarihi Bakımından Önemi". I. Askeri Tarih Semineri, Bildiriler I. Ankara.

KAZICI, Ziya ;

1985 İslami ve sosyal açıdan vakıflar, İstanbul

KÖPRÜLÜ, Fuat:

Vakıfnameler

KUBAN,Dođan

1961 Türk Şehir yapısı üzerine mimarlık ve sanat 1

KURT,Yılmaz

1993 Osmanlıca Dersleri II Ankara

KÜTÜKOğLU Mübahat S.;

1983 Osmanlı Narh Müessesesi ve 1640 Tarihli Narh defteri,İstanbul

MARDİN ,Ebu'l-yula;

“Fetva “ İ.A.C.I.V.

ONGAN Halil;

1958 Ankara'nın Bir numaralı Şer'iyye Sicilli Ankara

1974 Ankara'nın İki numaralı Şer'iyye Sicili Ankara

ORHUNLU Cengiz;

Güneyde İskan

ORTAYLI İlber :

1980 “Anadolu'da XVI.yy'da Evlilik İlişkileri Üzerine Bazı
Gözlemler”, Osmanlı Araştırmaları I.

ORTAYLI,İlber ;

1976 “Osmanlı Kadısı”.Araştırma İnceleme Dergisi IX/1

ÖZDEĞER,Hüseyin ;

1988 Gaziantep Livası C.I 1988

ÖZDEĞER,Hüseyin ;

1988 1643-1640 Bursa Tereke Defterleri, İstanbul.

ÖZDEMİR,Rifat ;

1993 “Avarız ve Gerçek Hane Sayılarının Demografik Tahminlerde Kullanılması Üzerine Bazı Bilgiler”,X.Türk Tarih Kongresi, C.IV. Ankara.

ÖZDEMİR,Rifat ;

Kırşehir de Aile.

ÖZKAYA,Yücel ;

1977 “XVIII. Yüzyılda Mütesellimlik Müessesesi”, A.Ü.D.T.C.F.D. C XXVIII. Sayı III-IV.

ÖZKAYA,Yücel ;

1985 XVIII. Yüzyılda Osmanlı Kurumları ve Osmanlı Toplum Yaşantısı. Ankara.

ÖZTÜRK,Mustafa ;

1990 “XVIII.Yüzyılın Sonlarında Orta Anadolu’da Fiyatlar”.X.Türk Tarih Kongresi. C. IV. Ankara.

ÖZTÜRK,Said ;

1995 Askeri Kassama Göre 17"Asır. İstanbul. Tereke Defterleri,
İstanbul .

PAKALIN,M.Zeki ;

1993 Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü. C.I-III. İstanbul.

SAHİLLİOĞLU.Halil ;

1978 "Osmanlı Para Tarihinde Dünya Para Hareketlerinin Yeri (1300-
1750) ODTÜ Gelişme Dergisi (Özel Sayısı)

SEVİNÇ,Necdet ;

1985 Osmanlı Sosyal ve Ekonomik Düzeni. İstanbul.

ŞEMSEDDİN,SAMİ ;

1316 Kamus-ı Türki. İstanbul.

ŞENER.Abdülatif ;

1990 Tanzimat Dönemi Osmanlı Vergi Sistemi. İstanbul.

TİMUR.Taner ;

1994 Osmanlı Toplumsal Düzeni. Ankara.

UNAT.F.Reşit ;

1988 Hicri Tarihleri Miladi Tarihe Çevirme Kılavuzu. Ankara(6.Baskı).

UZUNÇARŞILI,İ.Hakkı ;

1981 Anadolu Beylikleri ve Karakoyunlu Akkoyunlu,Devleti. Ankara.

1984 Osmanlı Devleti`nin İlimiye Teşkilatı. Ankara.

1988 a Osmanlı Devleti`nin Saray Teşkilatı. Ankara.

1988 b Osmanlı Tarihi. C.I.,C.II,C.III.

YEDİYILDIZ, Bahaeddin ;

1984 “Türkiye’de Yer Adı Verme Usulleri”, Türk Yer Adları Sempozyumu Bildirileri. Ankara.

EKLER

- EK:1** - Hicri 1216, 1219 (m.1809-1811) yıllarına ait tereke kaydının sureti, .
- EK:2** - Hicri 1229, 1232 (m. 1822-1825) yıllarına ait fiyat artışı ile ilgili belge sureti.
- EK:3** - Hicri 1229, 1232 (m. 1822-1825) yıllarına ait fiyat artışı ile ilgili belge sureti.
- EK:4** - Hicri.1229, 1232 (m. 1822-1825) yıllarına ait fiyat artışı ile ilgili belge sureti.
- EK:5** - Hicri 1234, 1235 (m. 1827-1828) yıllarına ait köy isimleri ve bu köylerden alınan vergi miktarını gösteren belge sureti.
- EK:6** - Hicri 1234, 1235 (m. 1827-1828) yıllarına ait köy isimleri ve bu köylerden alınan vergi miktarını gösteren belge sureti.
- EK:7** - Hicri 1234, 1235 (m. 1827-1828) yıllarına ait mahalle isimleri ve mahallelerin vakıf gelirlerini gösteren belge sureti.
- EK:8** - Hicri 1234, 1235 (m. 1827-1828) yıllarına ait gıda maddelerindeki artışı gösteren belge sureti.

EK-2

Handwritten notes in the top left corner, including the title 'EK-2' and some illegible text.

تغذیه سبزی	سبزی سبزی	نخل و مرکبات
$\frac{1}{10}$	$\frac{1}{10}$	$\frac{1}{10}$
$\frac{1}{10}$	$\frac{1}{10}$	$\frac{1}{10}$
$\frac{1}{10}$	$\frac{1}{10}$	$\frac{1}{10}$

Large block of handwritten text on the right side of the page, likely a detailed list or description of items and their prices.

جان	سور زبیرا	جود لافرد	جود هندسی	شکر کله
$\frac{1}{10}$	$\frac{1}{10}$	$\frac{1}{10}$	$\frac{1}{10}$	$\frac{1}{10}$
$\frac{1}{10}$	$\frac{1}{10}$	$\frac{1}{10}$	$\frac{1}{10}$	$\frac{1}{10}$
$\frac{1}{10}$	$\frac{1}{10}$	$\frac{1}{10}$	$\frac{1}{10}$	$\frac{1}{10}$
$\frac{1}{10}$	$\frac{1}{10}$	$\frac{1}{10}$	$\frac{1}{10}$	$\frac{1}{10}$

لایه سبزی	سبزی	جام کربل و تونک	جام کربل	جام کربل
$\frac{1}{10}$	$\frac{1}{10}$	$\frac{1}{10}$	$\frac{1}{10}$	$\frac{1}{10}$
$\frac{1}{10}$	$\frac{1}{10}$	$\frac{1}{10}$	$\frac{1}{10}$	$\frac{1}{10}$
$\frac{1}{10}$	$\frac{1}{10}$	$\frac{1}{10}$	$\frac{1}{10}$	$\frac{1}{10}$
$\frac{1}{10}$	$\frac{1}{10}$	$\frac{1}{10}$	$\frac{1}{10}$	$\frac{1}{10}$

صندل و صندل	روغن سبزی	سبزی	سبزی	سبزی
$\frac{1}{10}$	$\frac{1}{10}$	$\frac{1}{10}$	$\frac{1}{10}$	$\frac{1}{10}$
$\frac{1}{10}$	$\frac{1}{10}$	$\frac{1}{10}$	$\frac{1}{10}$	$\frac{1}{10}$
$\frac{1}{10}$	$\frac{1}{10}$	$\frac{1}{10}$	$\frac{1}{10}$	$\frac{1}{10}$
$\frac{1}{10}$	$\frac{1}{10}$	$\frac{1}{10}$	$\frac{1}{10}$	$\frac{1}{10}$

سبزی	سبزی	سبزی	سبزی	سبزی
$\frac{1}{10}$	$\frac{1}{10}$	$\frac{1}{10}$	$\frac{1}{10}$	$\frac{1}{10}$
$\frac{1}{10}$	$\frac{1}{10}$	$\frac{1}{10}$	$\frac{1}{10}$	$\frac{1}{10}$
$\frac{1}{10}$	$\frac{1}{10}$	$\frac{1}{10}$	$\frac{1}{10}$	$\frac{1}{10}$
$\frac{1}{10}$	$\frac{1}{10}$	$\frac{1}{10}$	$\frac{1}{10}$	$\frac{1}{10}$

سبزی	سبزی	سبزی	سبزی	سبزی
$\frac{1}{10}$	$\frac{1}{10}$	$\frac{1}{10}$	$\frac{1}{10}$	$\frac{1}{10}$
$\frac{1}{10}$	$\frac{1}{10}$	$\frac{1}{10}$	$\frac{1}{10}$	$\frac{1}{10}$
$\frac{1}{10}$	$\frac{1}{10}$	$\frac{1}{10}$	$\frac{1}{10}$	$\frac{1}{10}$
$\frac{1}{10}$	$\frac{1}{10}$	$\frac{1}{10}$	$\frac{1}{10}$	$\frac{1}{10}$

سبزی	سبزی	سبزی	سبزی	سبزی
$\frac{1}{10}$	$\frac{1}{10}$	$\frac{1}{10}$	$\frac{1}{10}$	$\frac{1}{10}$
$\frac{1}{10}$	$\frac{1}{10}$	$\frac{1}{10}$	$\frac{1}{10}$	$\frac{1}{10}$
$\frac{1}{10}$	$\frac{1}{10}$	$\frac{1}{10}$	$\frac{1}{10}$	$\frac{1}{10}$
$\frac{1}{10}$	$\frac{1}{10}$	$\frac{1}{10}$	$\frac{1}{10}$	$\frac{1}{10}$

سبزی	سبزی	سبزی	سبزی	سبزی
$\frac{1}{10}$	$\frac{1}{10}$	$\frac{1}{10}$	$\frac{1}{10}$	$\frac{1}{10}$
$\frac{1}{10}$	$\frac{1}{10}$	$\frac{1}{10}$	$\frac{1}{10}$	$\frac{1}{10}$
$\frac{1}{10}$	$\frac{1}{10}$	$\frac{1}{10}$	$\frac{1}{10}$	$\frac{1}{10}$
$\frac{1}{10}$	$\frac{1}{10}$	$\frac{1}{10}$	$\frac{1}{10}$	$\frac{1}{10}$

